

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

IFJ. BERTÉNYI IVÁN

SZAMOSÚJVÁRI ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ-VÁLASZTÁSOK A DUALISTA KORSZAK ELEJÉN

Tanulmányunk egy tervezett hosszabb cikksorozat első darabja, mely több hónapos kutatómunkát zár le. Célunk Szamosújvár valamennyi dualizmuskori országgyűlési képviselő-választásának bemutatása. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy ennek az örmények által lakott, az erdélyi átlaghoz képest gazdag és kulturált kereskedővárosnak a vizsgálata több szempontból is fontos és érdekes tanulságokkal szolgálhat.

A pár tízezres magyarországi örménység ugyan lélekszámra nézve csekély súlyt képviselt, ám az ország gazdasági, kereskedelmi, majd politikai életében betöltött szerepét tekintve igen markáns szerepet játszott. Az örmények voltak az összes idegen eredetű népcsoport közül azok, akik a legteljesebben asszimilálódtak a magyarsághoz, így a nemzetiségi kérdés szempontjából joggal felvetődik: miért tudtak és akartak a magyarsághoz illeszkedni az örmények, és miért nem, vagy csak jóval kevésbé más etnikai csoportok.

Az örményeknek a kereskedelmi életben betöltött szerepük egyes korszakokban, régiókban és gazdasági ágakban szinte monopoljellegű volt, ez is okozta, hogy az örmények számarányukat tekintve jócskán felülreprezentáltak voltak a magyarországi elitekben. Az ezzel járó esetleges konfliktusok vizsgálata szintén járhat általánosabb tanulságokkal.

Jelen tanulmányunkban azonban elsősorban a helyi politika és az országos politika összeüggéseire koncentrálnak. Az erdélyi kisváros csoportérdekeinek feltérképezése és a parlamenti pártok szintjének találkozása - vagy nem találkozása - leginkább az országgyűlési képviselő-választások esetében figyelhető meg, és abban bízunk, hogy megállapításaink a dualizmuskori politikai élet működésével kapcsolatos kutatások számára is felhasználhatók lehetnek.

Az anyaggyűjtési munkálatok során végigolvastuk a dualizmus fél évszázadában Szamosújváron megjelent valamennyi folyóiratot, majd adatainkat a választások idején a megye másik fontos városában, Désen, valamint a Szamosújvártól mintegy 50 kilométerre fekvő erdélyi centrumban, Kolozsvárt megjelenő kormánypárti és ellenzéki lapokból egészítettük ki. Sajnálatos módon nem volt lehetőségünk az erdélyi levéltári anyaghoz hozzáférnünk, de ezt a hiányt a helytörténeti és örmény tematikájú irodalom feldolgozásával próbáltuk enyhíteni.

1. A VÁLASZTÓJOG

Szamosújvár a magyarországi örménység legfontosabb központja, a XIX. század közepén gazdag és fejlett kultúrájú kereskedőváros. Az örményeket a magyar hazához való megkérdőjelezhetetlen lojalitásuknak köszönhetően már a rendi korszakban politikai jogokkal ruházták fel, így a polgári átalakulás 1848-ban kedvező helyzetben köszöntött rájuk. Már az 1791-es erdélyi rendi országgyűlés LXI. törvénycikke úgy határozott, hogy az erdélyi örmények két nagyobb településének, Szamosújvárnak és Erzsébetvárosnak (akkori nevén Ebesfalvának) a kérésére városi jogot adományoz „tekintetbe véve a felséges udvarhoz való hűségüket, valamint a közkereskedelem sikeres előmozdításában tanúsított munkásságukat, és e hazában már évek hosszú során át való állandó megtelepedésüket”, és „a magyar nemzet kebelében létező szabad királyi városok sorába” fölveszi őket. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az erdélyi diétán „a taksás helyek között Gyulafehérvár városa után [...] részükre szavazat- és ülésjogot” biztosítottak, mindazonáltal leszögezve, hogy ez a jog nem járhat együtt azzal, hogy az örmények „a három nemzettől különvált politikai testületként szerepelhetnének, vagy ilyent alkothatnának; hanem mindenben oly tekintet alá jöjjenek, mint a magyar nemzet kebelében létező többi szabad királyi városok és ezekkel egyenlő terheket hordozzanak, egyenlő jogokat élvezzenek és a köztörvényekhez ... alkalmazkodjanak...”¹

Ugyanez az országgyűlés erősítette meg azt a régi szokást, hogy az erdélyi diétán „mindenik vármegyéből és székelyszékből, a fiuszéket az anyaszékekkel egynek számítván, valamint a szász székekből is a képességhez és a vallások különbségéhez képest kettő-kettő [követ] választandó”² Ez a követküldési joggal felruházott szabad királyi városokra is vonatkozott, így Szamosújvár a kolozsvári diétán a rendi korszakban két követtel képviseltethette magát.

Az 1848. április 11-én szentesített VII. magyar törvény kimondta Magyarország és Erdély unióját. Mivel bíztak az unió erdélyi elfogadásában is, meghatározták a most már közös pesti országgyűlésre küldendő erdélyi követek számát. Az erdélyi hagyományokhoz igazodva a megyéknek, a székely és szász székeknek és a szabad királyi városoknak két-két, a többi képviseleti joggal bíró erdélyi városnak egy-egy követ küldésének jogát ismerték el.³

Az utolsó kolozsvári rendi országgyűlés végül megszavazta az uniót, ám az egyesülés alkalmazásáról szóló törvényjavaslat 1. §-a rövid szóváltást idézett elő:

Wesselényi Miklós báró, aki maga is jelen volt Pozsonyban, kijelentette, hogy tévedésből említ a magyar törvény csupán tizenhárom követküldési joggal felruházott erdélyi várost. Úgy vélekedett, ennek oka csupán az lehetett, hogy „a pozsonyi országgyűlés régebb erdélyi országgyűlések jegyzőkönyveiből [járt] végére az országgyűlési képvisellettel bíró törvényhatóságoknak, ezek között Szamosújvárt és Erzsébetvárost, a melyek csak a legújabb időkben kezdték e jogot élvezni.” Ezért 13 helyett 15 várost és 69 helyett 71 követet vettek be a szövegbe. Ám az is felmerült, hogy a két örmény város szabad királyi város, márpedig Pozsonyban láthatólag 2-2 követet hagytak meg a szabad királyi városoknak, ezért célszerűnek találták, hogy Szamosújvárt és Erzsébetvárost ne az egy követet küldő 13 városhoz, hanem a 3 szabad királyi városhoz (Kolozsvár, Gyulafehérvár, Marosvásárhely) sorolják. Az érintett városok követei persze szintén ezt kérték, és a kolozsvári országgyűlés is egyhangúan pártolta álláspontjukat, annál is inkább, mert - mint Zeyk József mondta - „mindazon népfajok közt, melyeket a magyar keblére fogadott, az örmény az, mely irántunk mindig a legrokonibb csatlakozást tanúsította.” Ezért az 1. §-ot úgy módosították, hogy Erdélynek nem 69, hanem 73 követe legyen.⁴ Szamosújvár tehát megtarthatta két országgyűlési képviselői helyét a közös népképviseleti parlamentben is, s ezt a II. erdélyi törvény 7. § *expressis verbis* is leszögezte.⁵

Az erdélyi választójogot az 1848. évi II. erdélyi törvény szabályozta, hangsúlyozottan ideiglenesen, csak az első országgyűlésre szólóan, ám a későbbiekben mégis többször, így az általunk vizsgált országgyűlési képviselőválasztásokon is ezt alkalmazták. A törvény 3. §-a kimondta, hogy a külön képviseleti joggal felruházott városokban azok a 20 éves korukat betöltött férfiak bírnak választójoggal, akiknek vagy van kizárólagosan, vagy hitvesükkel, illetve kiskorú gyermekükkel közösen birtokolt 300 ezüst forint értékű házuk vagy földjük; vagy „mint kézművesek, kereskedők, gyárosok megtelepedve vannak” és „tulajdon műhelylyel, kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak”, illetve kézművesek esetében „folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak”. A törvény jövedelmi cenzus révén is lehetővé tette a szavazást mindazoknak, akik „saját földbirtokukból vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek”. A törvény gondolt a kevésbé tehetős értelmiségiekre is, és jövedelmükre való tekintet nélkül választójogot adott - a magyar törvény mintájára - a tudósoknak, sebészeknek, mérnököknek, akadémiai művészeknek, tanároknak, a magyar tudós társaság tagjainak, a gyógyszerészeknek, továbbá a bevett felekezetek (római és görög katolikus, református, evangélikus, unitárius és görög keleti) lelkészeinek és segédlelkészeinek, és az iskola-tanítóknak állandó lakhelyükön. Mivel mind a magyar, mind az erdélyi törvény megalkotói a jogok kibővítését és nem korlátozását tartották céljuknak, mindazok a városi polgárok is megtarthaták szavazati jogukat, akik eddig bírtak választójoggal, ám az új feltételeknek már nem feleltek volna meg.⁶

Mindez Szamosújvár esetében is azt jelentette, hogy a város jómódú és műveltebb lakói vehettek részt a választásokon. Ez önmagában biztosította, hogy a választásokon a helyi örmény elit akarata domináljon.

2. A VÁLASZTÓPOLGÁROK

Szamosújvár ugyanis nem csupán örmények által lakott település volt, de más lakói, mint későbbi bevándorlók, a szegényebb néposztályokhoz tartoztak, s így a választójogosultak között csak kisebb számban voltak megtalálhatók. Mindenekeelőtt a város környékén többségben élő románokat kell említeni, akik a város lakosságának körülbelül egyharmadát tették ki.⁷ Számukra Szamosújvár fontos egyházi központ is volt, legalábbis 1853-tól, amikor is IX. Pius pápa megalapította a görög katolikus püspökséget. Az egyházmegye az 1906-os sematizmus szerint már több mint félmillió hívőt foglalt magában,⁸ s a mindenkori püspök a város legnagyobb adózó polgárának számított.⁹

Igaz, a püspök jövedelme nem a városból származott, hanem a teljes egyházmegyéből, így nem kell különösebben meglepődnünk azon, hogy a helyi görög katolikus román egyházközség igencsak mostoha anyagi viszonyok között élt még a nyolcvanas években is. Amikor 1884. novemberben Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter a városba látogatott, templomukat látva elszörnyedt és így kiáltott fel: „hiszen ez szegényebb az utolsó falusi templomnál”! Mégis, két évtizedig tartott, amíg elkészült a román görög katolikusok új temploma, melyet 1907. november 24-én Ioan Szabó püspök szentelt fel.¹⁰ (Érdemes megjegyeznünk, hogy a templom felépítéséhez mind az állam, mind a megye segítséget nyújtott: a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 60 ezer korona segéllyel, a dési állami építészeti hivatal a tervek elkészítésével támogatta az Alsóvíz utcai templom elkészültét.¹¹) A dualizmuskori választásokkal kapcsolatban fontos hangsúlyoznunk, hogy a románok csak csekély súlyt képviseltek a szamosújvári választók között, és a már az 1869-es választást megelőzően kimondott passzivitás is csökkentette befolyásukat.¹²

A város őslakosságát jelentő örménység mellett azonban magyar és zsidó betelepülők is színezték Szamosújvár etnikai képét. A reformátusok helyzete kezdetben meglehetősen mostoha volt: nem volt külön templomuk, így eleinte a szamosújvári fegyház kápolnájában kellett megtartaniuk istentiszteleteiket. Templomuk csak 1875-re készült el, ugyanis az ekkorra már több száz főre duzzadt gyülekezet leginkább beköltöző iparosokból állt, akik nem engedhettek meg maguknak nagyobb anyagi áldozatokat. Mindazonáltal az egyházközség lelkésze, Bartalis Miklós (ő volt az első, akit már választottak, igaz, hamarosan ő is megkapta a börtönlelkészi kinevezést) itteni működésének közel két évtizedében (1861 - 1878) jelentős szerepet játszott a helyi közéletben.¹³

A református magyarokkal ellentétben a zsidó betelepülők száma csak lassabban növekedett,¹⁴ ugyanakkor anyagi helyzetük általában jobb volt, bár az a folyamat, hogy Szamosújvár legnagyobb adózói között az izraelita vallásúak is nagy számban képviseltetik magukat, csak a századfordulón következett be.¹⁵ Részben ebből is következik, hogy a dualizmus első választásain a helyi zsidóság nem jelentett önálló tényezőt.

Láthatjuk tehát, hogy a szamosújvári képviselő-választások kimenetelét az örmények dönthették el. Rajtuk múltott, kik képviselik a város érdekeit az 1866-ban elkészült pesti Sándor utcai képviselőházban. Persze közülük is elsősorban a városi értelmiség és a vagyonos kereskedő réteg szava számított, így a helyi elit önmagában is fontos vizsgálata az országgyűlési képviselő-választások szempontjából is megkerülhetetlen.

3. A DUALISTA KORSZAK ELSŐ KÉPVISELŐI

Amikor 1866-67-ben Magyarországon és Erdélyben is visszaállították az alkotmányosságot, Szamosújvár élére is új vezetés került. A Bach- és Schmerling-rezsimet kiszolgáló vezetők félreálltak, és a korábban a magyar liberális ellenzékkel együttműködő férfiak kezébe került a hatalom. 1866 tavaszán Szamosújvár újraválasztotta egyik 1848-as követét, Simay Gergelyt, illetve az innen Magyarországra elszármazott tekintélyes gazdasági és pénzügyi szakembernek, Gajzágó Salamonnak szavazott bizalmat.¹⁶ Gajzágó 1830-ban Túrpásztón született,¹⁷ miután szamosújvári szülei 1815-ben ide költöztek.¹⁸ Ugyanakkor a fiatal Salamon a szamosújvári népiskolába járt, s a híres Gábrus Zachar már ekkor felfigyelt tehetségére. A gimnáziumot Szolnokon és Pesten, a jogot Pozsonyban végezte, tanárainak kedvence volt, különösen Horváth István történelmi előadásai gyakoroltak rá nagy hatást. Alig végezte el az iskolákat, máris Széchenyinél lehetett patvarista. A szabadságharc kitörésekor a pesti új költői nemzedék büvkörébe került, majd a Zrínyi-honvédek közé lépett s hadnagysággá vitte. Több alföldi csatában részt vett, de 1848 utolsó napjaiban Mórnál hadifogságba került. Gyalog Bécsbe, majd vasúton Königráztbe vitték, s itt raboskodott 1849 októberéig. Szabadulása után irodalmi tevékenységbe kezdett, majd miután 1853-ban feleségül vette özv. br. Thoroczky Jánosné sz. Matskássy Katalint, a Szamosújvártól nem messze fekvő Néma faluban telepedtek le. Gazdálkodással, irodalommal és politikai tanulmányokkal töltötte idejét. „Barátságos házának falai gyakran látták együtt a megye értelmiségét” - írta róla később a legjelentősebb szamosújvári történetíró, Szongott Kristóf. Gajzágó tehát a helyi magyar nemesi elittel is megkedveltette magát, így nem meglepő, hogy a tehetséges fiatalembert az alkotmány (első) visszaállításakor, 1861-ben Belső-Szolnok megye főjegyzőjévé választotta. A provizóriumot azonban már nem kívánta szolgálni, és lemondott hivataláról. Amikor a februári pátenis értelmében 1863-ban - módosított választójogi szabályozás életbeléptetésével - Ferenc József Nagyszebenbe hívta össze az

erdélyi országgyűlést, Szamosújvár egyik követének Gajzágót választotta meg. Ám ő, a többi magyar követhoz hasonlóan nem volt hajlandó részt venni a törvénytelennek ítélt tanácskozásokon. Ellenben az utolsó kolozsvári országgyűlésnek tagja volt, így az 1866-os, már a közös pesti parlamentbe szóló választáson is ő szerezte meg az örmény város egyik mandátumát.

A képviselőháznak előbb jegyzője, majd alelnöke volt, és nagy tetszést aratott ünnepélyes modorban előadott szónoklataival. Ennél fontosabb volt azonban, hogy szónoki remeklései szorgalmas munkával is párosultak. Gazdasági és pénzügyi tudását a zárszámadási bizottságban végzett aktív részvételével kamatoztathatta. 1869-ben (Deák Ferenc javaslatára) a katolikus kongresszus világi elnöke lett, és a központi bizottság elnöke is ő volt. Az ekkor sokat dolgozó vasúti bizottságnak is ő volt 1869-ben az elnöke. 1870-ben az országos honvédség-egylet alelnöke lett, Andrassy elnökletével, ám mikor ő külügyminiszter lett, a gyakorlati vezetés teljesen rá maradt.¹⁹ A kormány bizalmát élvezve 1867-ben Belső-Szolnok megye főbírójává nevezték ki. (Ez a tisztség ekkor még nem volt összeférhetetlen az országgyűlési képviselőséggel.) Bár főispánként is emlegették, erre azonban nem vállalkozott.²⁰

Karrierjének csúcsát az 1870-ben felállított állami számvevőszék elnöki posztjának betöltése jelentette. Első elnökként 1870-től 1892-ig látta el ezt a feladatot, amikor is azért vonult vissza, mert vejét, Lukács Bélát az összeférhetlenségről szóló szabályok miatt különben nem lehetett volna kereskedelmi miniszterré kinevezni.²¹

Gajzágó tehát országos karriert futott be, mégsem szakadt el ősei földjétől. Ide kötötték rokonai, s maga is gyakran látogatott Szamosújvárra. Ezek az alkalmak természetesen sosem nélkülözték a magas pozícióba emelkedett férfiú méltó megünneplését sem, így pl. 1872-es hazaérkezésekor Belső-Szolnok megye díszkarddal tüntette ki.²² Később is többször látogatott Szamosújvárra, így pl. 1889-ben vejével együtt itt töltötte a pünkösdi ünnepeket. A jeles örményeket a város fáklyászenével, ünnepélyes szónoklatokkal és a fúvószenekar tisztelő koncertjével fogadta.²³

Gajzágó Salamon atyafisága továbbra is Szamosújváron élt és jelentős szerepet játszott a város közéletében. Unokatestvérei és rokonai közé tartozott pl. Gajzágó Kristóf, Duha Kristóf, Duha Bálint, Gajzágó Emánuel vagy Gajzágó Antal is.²⁴ Sógorságban állt a Tódorfi- és a Voith-családokkal is, míg a Gajzágó név - mely jellegzetes örmény családnévnek számított - viselői között a helyi közélet számos fontos szereplője megtalálható. Ebben a korban talán a legfontosabb dr. Gajzágó László Doboka megyei tiszti főorvos volt, aki több fővárosi küldöttségben is képviselte Szamosújvárt,²⁵ s 1879-ben apanagyfalusi előnévvel nemesi címet szerzett.²⁶

A helyi közélet valódi reprezentánsa azonban nem Gajzágó Salamon, hanem Simay Gergely volt. Simay már 1848-ban is országgyűlési képviselő volt, ráadásul 25 évével az egész képviselőházban ő volt a legfiatalabb. (Megválasztására azért kerülhetett sor, mert a város egyik követe, Sárosi Ferenc agyvérzést kapott, és ezért kénytelen volt lemondani mandátumáról, majd kisvártatva meg is halt. Az 1848. július 18-i pótválasztáson szerezte meg a szavazók többségének bizalmát Simay, igaz, csupán a lehető legkisebb többséggel: mindössze egy szavazattal kapott többet vetélytársánál, Jakab Bogdánál. A választás igen kiélezett légkörben zajlott,²⁷ s a pártküzdelmek bizony még egyes családok belső békéjét is feldúlták: a későbbi neves kolozsvári orvost és Erdély-szerte ünnepelt szónokot, az akkor még csupán tizenéves Mály Istvánt Jakab-párti nagyapja dühében majdnem elverte, amikor a

fiúcska Simay-párti kortesnótát fabrikált.²⁸ Simay óriási izgalmak közepette tudott nyerni, de ehhez az is kellett, hogy az utolsóként szavazó Boksái görög katolikus román esperes szavazatát érvénytelenítsék, mivel Jakab helyett Jakabfit mondott.²⁹ A vesztes fél óvást nyújtott be, mert azzal vádolták a városi főbíró, Nóvák Mártont, hogy önkényesen felíratott harminc új nevet, akik biztosították veje számára a többséget. (Simay ugyanis a főbíró lányát, az akkor 16 éves Ernesztint vette feleségül.) A képviselőház azonban elutasította a petíciót.³⁰

A Simay-família a Mária Teréziától nemességet kapott szamosújvári kereskedőcsaládok közé tartozott, s ősei maguk is részt vállaltak a város irányításában. A Simay-család adományaiból épült fel a székesegyház felépítése előtt legfontosabb szamosújvári templom, a Salamon-templom is.³¹ Maga Simay Gergely a helyi elemi iskola elvégzése után a gimnáziumot és a jogi tanfolyamot a kolozsvári liceumban teljesítette, kiváló eredménnyel. A marosvásárhelyi ítélőtáblán szerzett gyakorlat után ott tette le az ügyvédi vizsgát is, majd szülővárosának szolgálatába állt. Nóvák főbíró az utolsó erdélyi diétára írnoki minőségben - és vejeként kísérte el, hiszen az esküvőre már 1847 augusztusában sor került. Mint láttuk, az első közös parlamentben már saját jogán, képviselőként vehetett részt, s a szabadságharc ügye mellett kitartott egészen Szegedig. Ezután nem az emigrációt választotta, hanem hazatért Erdélybe. Bár a kolozsvári haditörvényszék halálra ítélte, egy volt jogtanára kijárta számára a kegyelmet és így amnesztiával szabadult. A Bach-korszak kényszerű passzivitása után 1861-ben Szamosújvár polgármesterévé választották, de a Schmerling-rendszerrel ő sem volt hajlandó együttműködni és lemondott. Már 1863-ban Gajzágó Salamonnal közösen választották meg a nagyszebeni Landtagba képviselőnek, de a magyarok által törvénytelennek minősített tárgyalásokon ő sem vett részt. Társával együtt helyet foglalt viszont az 1865-ös utolsó kolozsvári diétán, majd 1866-ban a pesti országgyűlésre is Gajzágóval együtt kapott megbízatást. 1867-ben a helyi önkormányzatiság visszaállításakor polgármesteri címét is visszanyerte. Szintén 1867-ben, a koronázás alkalmából nyerte el a királyi tanácsosi címet.³²

Simay igyekezett képviselői mandátumát városa javára felhasználni, így különösen sokat tett azért, hogy az önkényuralom idején felállított út- és hídvamokat eltöröljék. Küzdelme sikerre vezetett, mint ahogy neki köszönhető a magyarországi örménység azt is, hogy a képviselőház kimondta az örmény rítusú katolikusok teljes egyenjogúságát. Minderre az 1868. december 1-i ülésen került sor, amikor az Erdély és Magyarország ismételt egyesítésének részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslat vitájában hívta fel képviselőtársai figyelmét arra, hogy az 1848. évi XX. te. és az ennek megfeleltethető 1848. évi IX. erdélyi te. felsorolását egészítsék ki, hogy a mindig hazafias, és különösen a nemzetet 1848-ban és 1863-ban nagy próba elé állító időkben lojális örménység felekezeti jogait is ismerjék el.³³ A képviselőház, melynek elnöki tisztét ekkor éppen Gajzágó Salamon alelnök látta el, természetesen vita nélkül jóváhagyta a kérést.³⁴

4. „PATIKA-PÁRT”

1867-ben került sor az új városvezetés megválasztására is. Úgy tűnik, hogy a hagyományosan a magyar többséggel tartó városi elit a Bach- és Schmerling-rendszer böjtösebb éveit után most visszanyerte hatalmát, és szinte monopolizálta a maga számára a városi vezetést. Az egymással gyakori rokoni kapcsolatban álló családok fiai töltötték be a vezető funkciókat mind a városvezetésben, mind a városban működő királyi törvényszék esetében is. Rendre a Simay, Gajzágó, Korbuly, Bárány, Voith vagy Merza nevekkel találkozunk,³⁵ akik egy összetartó társasággá formálódtak. Ellenfeleik vádjai szerint igyekeztek hatalmukat

kizárolagossá tenni és a vezető posztokat a maguk számára kisajátítani, sőt haragosaik szerint a közügyek intézése során egyéni és csoportérdekeiket részesítették előnyben. A klikk tagjai egymásnak osztogatták a fizetéssel járó állásokat, így egyéni gyarapodásuk számára is előnyt jelenthetett, ha valaki a körön belülré kerülhetett. Mivel az egyik legnagyobb jövedelmet az egész Mezőségben egyedül itt található gyógyszerár biztosította, a városvezetés különösen nagy figyelmet fordított arra, hogy ne engedélyezzenek másik patikát a városban, de lehetőleg a környéken sem.³⁶ Innen érthető, miért gúnyolták ezt az érdekcsoportot „patikapártnak”, bár ez a kifejezés voltaképpen csak a helyi elit legbefolyásosabb részének a helyi közügyek felügyeletére törekvő összetartó és rokoni kapcsolataikat is ennek szolgálatába állító tevékenységét takarja.

Azonban a „patika-párt” hatalom-maximalizáló igyekezete érthetően a „húsos fázekak” mellől kiszorított, illetve az oda nem engedett csoportok számára egyre élesebb indulatokat váltott ki. Ez magyarázza, hogy Szamosújváron a dualista korszakban szinte végig igen éles pártcsatározások folytak, melyek nem csak a helyi választások során domináltak a közéletet, de az egyes országgyűlési képviselő-választásoknál is befolyásolták a végeredményt. A „patika-párttal” szemben álló erők sokkal kevésbé voltak szervezettek és ez a szembenálló csoport egyébként is kevésbé volt állandó jellegű, ami persze rávilágít arra is, miért nem nekik sikerült megragadniuk a város irányításának jogát. Jól kitapinthatóan tehát itt a hagyományos szamosújvári elit, a régi nagy és gazdag kereskedőcsaládok hatalmi blokkja és a szegényebb rétegek képviselői vagy a vezető körökkel valamilyen okból kifolyólag (akár időlegesen) szembefordulók küzdelmeiről van szó. Hangsúlyoznunk kell, hogy ezek a pártharcok semmilyen kapcsolatban nem voltak az országos, de akár még az erdélyi politikai pártküzdelmekkel sem, így a párt elnevezés kissé nagyzólnak tűnik. (A „patika-párt” ellenzékét egy időben „zsíros pártnak” is nevezték.) Az egyes országgyűlési képviselő-választások során a helyi ellenzék adott esetben az országos pártküzdelmeket kihasználva igyekezett ugyan a városvezetés fölé kerekedni, ám ez nem elvi, hanem kifejezetten személyes küzdelem volt a helyi hatalom megtartása vagy megszerzése érdekében. A helyzetét mindjobban bebiztosító „patika-párttal” szemben az ellenzéki csoportosulások a dualista korszakban változatos módon igyekeztek szövetségest keresni, mivel érezték, hogy saját erejük csekély a hatalom megragadására. Volt, hogy az országos ellenzék felé tájékoztak (mint, majd látjuk, 1869-ben), volt, hogy a Schmerling-rendszer kreatúrája mögé álltak oda, mint ez 1870-ben történt, de 1878-ban az is előfordult, hogy a megyei főispántól kértek és kaptak segítséget a „patika-párt” aktuális országgyűlési képviselőjének parlamenti ellenzékieskedésére hivatkozva.³⁷ Ezekkel a módszerekkel ugyan sikerült ideig-óráig kipenderíteni a képviselői székből a helyi hatalom embereit, de ezt a részsikert nem tudták tartóssá tenni, és az esetleges győzelmek csak csekély kihatással voltak a számukra sokkal fontosabb terepen, a városi közéletben.³⁸ A helyi hatalmat kézben tartó klikk ugyanis még mindig a legerősebb helyi érdekcsoport volt, így a fennálló rend stabilizálásában érdekelt országos hatalom, illetve annak helyi exponense, a főispán számára egyszerűbb és olcsóbb volt velük megegyezni, mint egy átfogó elitcseréhez segítséget nyújtani. A „patika-párt” uralmának megtörésére ezért a századfordulóig nem is kerülhetett sor. Ekkor, 1902-ben egy pótválasztáson azonban sikerült a városi ellenzéknek olyan jelölt mögé felsorakozni, akinek az anyagi lehetőségeivel még az oly befolyásos „patika-párt” sem vetekedhetett. A 18. században a marhakereskedelemből szerzett tőkét bányászati földbirtokokba fektető, és dúsgazdaggá váló örmény eredetű arisztokrácia³⁹ egyik tagját sikerült rábírnuk arra, hogy vállalja el a város országgyűlési képviselőségét. Ekkor Karátsyoni Aladár gróf⁴⁰ majd 1905-től Dániel László révén a város országgyűlési képviselője hosszú évekre kicsúszott a „patika-párt” közvetlen ellenőrzése alól. Persze ezek már más idők voltak, a város relatív gazdagsága erősen megkopott, a 18. században felhalmozott nagy vagyonok a mind gyorsabb kapitalista

fejlődéssel már nem tudtak lépést tartani. A választásokon elharapózó korrupció, a választási befolyásolásra költött pénzek jelentős növekedése lassan-lassan kicsavarta a „patika-párt” kezéből a hatalmat. A „patika-párt” uralma és bukása azonban egy újabb tanulmány témájául szolgálhat, számunkra annak megállapítása a fontos most, hogy a helyi érdekcsoportok küzdelmeinek semmi köze nem volt az országos pártok harcához.⁴¹

5. AZ 1869-ES ÁLTALÁNOS VÁLASZTÁS

Mindenki számára világos volt, hogy az 1869-es választásoknak mi a tétje: ha a kiegyezést tető alá hozó, Deák körül tömörülő kormánypárt meg tudja tartani parlamenti többségét, az nem csupán kormányzasuk, hanem az egész dualista rendszer támogatottságának is félfogható lenne. Míg ezzel szemben az ellenzék győzelme nem csupán kormányváltást, hanem egyfajta rendszerváltást is maga után vonhatna. Ezért az egyes parlamenti pártok nagy erőket vetettek be, hogy minél több választókerületben megszerezzék a mandátumot.⁴² Ugyanakkor igyekezetüket nagymértékben hátráltatta az ország sok tekintetben hátramaradt helyzete.

Hiába volt meg az egyes pártok vezetőinek az a szándéka, hogy minél több helyen indítsanak jelöltet, a kor viszonyai között sem a fejletlen közlekedési, sem a lassú információ-áramlási adottságok nem tették lehetővé ezt az országos méretű szervezőmunkát. Ezért a dualizmus korai szakaszában az egyes választókerületek valóban saját maguk választották ki képviselőiket, legtöbbször még a helyi elit arra érdemesnek tartott tagjaiból, azaz ha egy országos parlamenti párt győzelmet akart szerezni, akkor a helyi elitekkel kellett jó kapcsolatokat kiépítenie. Erre azonban helyzeténél fogva inkább a kormánypártnak volt esélye, hiszen az ország modernizálása során gyors ütemben megszülető reformok részletkérdéseiben jobban kedvében tudott járni az egyes vidékek befolyásos érdekcsoportjainak, mint az e téren jószerével eszköztelen ellenzék.

A kiegyezést követő első választásokon tehát az országos pártpolitika csak kevéssé nyomta rá bélyegét az egyes választókerületek küzdelmeire, s igen sokszor a hagyományok ereje folytán a régi, akár még a rendi időktől működő képviselő, a helyi nagybirtokos vagy valamely helyi nagyság szerezte meg a mandátumot, s feladatának a közösség fővárosi képviselét tartván, ezek után csatlakozott a meglehetősen kiforratlan parlamenti pártok valamelyikéhez, de éppen emiatt leginkább a kormánypárthoz. Általában felállítható az a modell, hogy minél eldugottabb, az ország kulturális és politikai centrumaitól távolabbi és ebben az értelemben elmaradottabb vidékről volt szó, annál kevésbé színezte át a választási küzdelmeket a pártpolitika. (Természetesen ez a parlamenti pártoknak a közjogi kérdést a középpontba állító programja miatt is így volt, hiszen az egyes vidékeken a mindennapokban csak kevéssé volt látványosan érezhető és főleg végiggondolható a dualizmus vagy perszónálunió közötti különbség kérdése.)

Erdélyt, és ezen belül annak északi régióját s benne Szamosújvárt az ország relatíve elzártabb területei közé sorolhatjuk, ráadásul az erdélyi külön fejlődés évszázados hagyománya miatt a fővároshoz és az országos politikához fűződő szálak még vékonyabbak voltak. Nem csodálhatjuk, ha 1869-ben még több helyen előfordult, hogy egyes megyék pártkülönbség nélkül hívták össze a helyi értelmiség jeleseit, hogy közösen vitassák meg, kiket küldjenek fel Pestre képviselőnek.⁴³ A képviselőknak a választók érdekeit kellett szem előtt tartani, így valamilyen formában mindenkit, pontosabban az egész közönséget kellett képviselniük. Ha a szabad mandátum elve miatt már nem is volt szabad követutasítást megfogalmazni, az 1848

előtti rendi korszak hagyományai sok helyen még tovább éltek. Erdélyben például úgy is, hogy az egyébként is helyhatóságoként két-két követet küldő megyéket és székeket nem osztották fel két külön kerületre, hanem úgy oldották meg a választást, hogy minden jogosult két személyre szavazhatott, s a két legtöbb voksot elnyerő jelölt nyerte el a mandátumot. A választókerületi rendszer kialakítására Erdélyben csak az 1872-es országos választás során tértek át.⁴⁴

Szamosújváron is ehhez a tradícióhoz tartották magukat, s a „patika-párt”, azaz a városi vezetés ismét az addigi képviselőket, Gajzágó Salamont és Simay Gergelyt jelölte. Ugyanakkor Szamosújvár esetében a helyi ellentétek össze tudtak kapcsolódni az országos szintű pártküzdelmekkel, s ennek kifejezetten Szamosújvár örmény jellegében kereshetjük a magyarázatát. Bár az akkori ország örménységének többsége még mindig a hagyományos négy településen, Szamosújváron, Erzsébetvárosban, Gyergyószentmiklóson és Csíkszépvízen élt, szép számmal éltek örmény származású polgárok Kolozsvárt vagy akár Budapesten is, ráadásul - az örmény társadalomfejlődés jellegzetességei okán - többnyire vagyonuk vagy műveltségük révén befolyásos posztokat betöltve. Ezáltal az országos pártpolitika szintje ősi településeiktől már részben elszakadt ömlenyeket is magába foglalt (gondoljunk akár magára Gajzágó Salamonra!), akik ugyanakkor személyes és családi, rokoni kapcsolataik révén össze tudták kötni Szamosújvárt az országos pártpolitika logikájával. Az 1869-es választásokon is azért küzd meg kifejezetten a parlament két nagy pártjának jelöltje Szamosújváron, mert az erdélyi ellenzék központi lapjának, a *Magyar Polgárnak* alapító szerkesztője innen elszármazott örmény ember volt, K. Papp Miklós. Az ekkor mindössze 32 éves újságíró jó módú kereskedő családban látta meg a napvilágot,⁴⁵ így rokonaival, egykori barátaival kapcsolatot tartva a helyi örményekre jellemző „szinte kínai-szan óvatos gondolkodás... és zárt életmód” ellenére képes volt nemcsak bevinni a Balközép eszméit a sok üldöztetés miatt szinte búvóhelyként, egy völgyben, elzárva kiépített Szamosújvárra,⁴⁶ hanem azt is elérte, hogy a helyi hatalommal ellenszenvvel viseltető körök a baloldali jelszavak mögé felsorakozva őt indítsák a kormánypárti jelöltekkel szemben.

Természetesen először a helyi hatalom állította ki jelöltjeit, és bízott abban, hogy elegendő lesz, ha a város „polgárságának kiadja az ukázt, melyszerint Szamos-Ujvár követe csak Simay és Gajzágó lehet. Állhatatosan meg vannak győződve, hogy a balközép hívei még csak nem is mernek életjelt adni. [...] Azt hiszik ama jó urak, hogy ez is „patika-kérdés”, s a követi állomás olyan valami, mint a haszonbér, annak adják, kinek a „patika-club” legfelsőbb fóruma oda ítélni kegyes leend” - bírálta az elbizakodott helyi hatalmasságokat a *Magyar Polgár* hasábjain „Egy sz.-újvári balközép-párti.” A névtelenségét megőrző választópolgár nagy vehemenciával igyekezett mozgósítani polgártársait: „Ideje, hogy emancipáljuk magunkat néhány haszonleső körmei alól, s ne engedje magát a polgárság juhnyájként oda terelhetni, hová a kormány közegei parancsolják.”⁴⁷

A felhívásnak meg is lett a fogantja, és alig egy hét elteltével megalakult a helyi baloldal központi bizottsága, mely Hankovics Györgyöt és K. Papp Miklóst kérte fel a jelöltség elfogadására.⁴⁸ Február 12-én 30 helyi választópolgár aláírásával kérvényt intéztek a kolozsvári lapszerkesztőhöz,⁴⁹ melyre K. Papp nyílt levélben válaszolt, és elfogadta a megtisztelő felkérést. Kifejezte örömét, hogy az eddig magáról semmiféle életjelt nem adó baloldal ezek szerint Szamosújváron is rendelkezik hívekkel, és megígérte, hogy hamarosan a városba látogat.⁵⁰ (Láthatjuk tehát, hogy még az erdélyi ellenzék minden bizonnyal egyik legjobban informált vezetője sem volt abban a helyzetben, hogy egy tágabb régiót átfogó pártszervezésbe és választási agitációba kezdjen, mert egyszerűen hiányoztak az ehhez nélkülözhetetlen kapcsolatok és információk. Az más kérdés, hogy a K. Pappot jelölő

szamosújváriakat valóban a Tisza Kálmánért és a bihari pontokért való elfojthatatlan lelkesedés vitte-e a balközép zászlók alá, avagy csak kerestek valakit, akit esélyesnek gondoltak a helyi „patika-párt” jelöltjeivel szembeni küzdelemben.)

Hankovics György, az 1852-ben teljes vagyonek Kobzása ítélt volt honvéd őrnagy⁵¹ - aki egyébként távoli rokona volt Simay Gergelynek is, hiszen a nemességet még 1760-ban megszerző Simay felesége Hankovics lány volt⁵² - magyarbikali birtokán kelt február 17-i levelében szintén elfogadta a szamosújvári ellenzék felkérését, s programját röviden vázolván kijelentette, hogy az a célja, hogy ne csak a király és királyné jóakarától függjön Magyarország függetlensége és alkotmányos önállósága.⁵³

A szamosújvári jobboldal azonban nem hagyta szó nélkül az ellenzék szervezkedését, és a kormánypárt erdélyi központi orgánumban, a *Kolozsvári Közlönyben* olvasói levélben igyekeztek cáfolni a *Magyar Polgár* állításait. Megfigyelhető a dualizmus korai korszakában, hogy az általános információszegegyenlőség és a helyi sajtó teljes hiánya miatt a szamosújváriak (és más választókerületek) politikai vitáikat az erdélyi központi pártlapok hasábjain olvasói levelek és beküldött tudósítások révén folytatták le. A sajtóviszonyok fejletlenségére utal viszont, hogy amennyiben az egyes helyi pártkorifeusok elmulasztották soraikkal felkeresni a kolozsvári lapok szerkesztőseit, saját állandó tudósítók híján valóban mintha hírzárlat köszöntött volna be: a legfontosabb eseményekről is csak a lapot olvasó és - sajtó elhatározásától függően - tudósító helyi értelmiségiek révén kaptak, természetesen ellenőrizhetetlen és adott esetben pártos és ferdítő leveleket.⁵⁴

A *Kolozsvári Közlöny* február 25-i számának szamosújvári tudósítója, „r. 1.” is ebbe a csoportba sorolható: beküldött levele sokkal inkább tekinthető pártja lelkesítő felhívásának és az ellenfelet lekicsinylő biztatásnak, mint kiegyensúlyozott beszámolóknak. Szerinte ugyanis a baloldali korteskedésnek csak nagyon csekély hatása van, a K. Papp felkérését tartalmazó levelet is csak a szerkesztő rokonai írták alá, így minden bizonnyal győz majd a választásokon „városunk két büszkesége”, Simai Gergely és Gajzágó Salamon, ami ékes bizonyítéka lesz „városunk többségének a múlttal következetes magatartása s a jelenben helyes irányt követő politikai elvének”. Tagadta, hogy a szamosújváriak a mindenkori kormánypárt hűségese és elvtelen kiszolgálói volnának, hiszen 1863-ban is ellenálltak a Schmerling-rezsimnek.⁵⁵

Bár a jobboldali jelöltekre ez valóban igaz volt, és Gajzágó és Simay a magyar politikai elit többségéhez csatlakozva passzivitással igyekezett ellehetetleníteni a nagyszzebeni országgyűlés tanácskozásait, ám mindez nem volt igaz minden szamosújvárira. Bár 1867 után nem szívesen beszéltek róla, a sokadik választási fordulón (a mandátumot elnyert, de a szebeni diétán meg nem jelent képviselők magatartása miatt rendre új választásokat írtak ki) ugyanis a Schmerling-rendszer kiszolgáló főbíró, Lászlóffy Antal magát választotta meg, s ő hajlandó volt részt venni a szebeni Landtag munkájában.⁵⁶ Igaz, s ez az örömeiket menti, hogy ez csak úgy sikerülhetett neki, hogy „az idegen s nem a városi oláh elemet s oláh tisztviselőket a követválasztási mozgalmakba bevatta a végett, hogy a választókra pressiót gyakoroljon.”⁵⁷

Ettől azonban most nem kellett tartani, mert a helyi román értelmiség (követve az erdélyi többségnek a szerdahelyi gyűlésen kimondott passzivitását)⁵⁸ 1869. február 15-i dési gyűlésén - hosszas vita után, de nagy többséggel - kimondta, hogy a választási küzdelmekben nem vesznek részt, mert az akaratuk ellenére végrehajtott uniót a pesti közös országgyűlésen való megjelenésükkel nem kívánják legitimálni.⁵⁹

A képviselőházat Ferenc József február 6-i legfelső kéziratával 1869. március 20-ra hívta össze,⁶⁰ míg a választások megrendezését a szamosújvári központi választmány március 13-ra tűzte ki.⁶¹ A rendelkezésre álló pár hetet a vetélkedő felek egyre hevesebb korteskedéssel töltötték ki, mely ugyan a későbbi korokhoz képest ártatlan vitának tartható, a mérsékeltebb politikusokat azonban már akkor elkeserítette. Id. Bethlen János gróf, a Deák-párt egyik erdélyi tekintélye hosszú cikkben kelt ki a felelőtlenül izgató és ígéretető kortesek ellen, akik pontosan tisztában vannak azzal, hogy jelszavaik megvalósítása teljes lehetetlenség.⁶²

A szamosújvári küzdő felek a rágalmak válogatott özönét zúdítták egymásra, de a pártsajtó nyilvánosságával élve kifejezetten dezinformációs fogásokhoz is folyamodtak. Az ellenzék ugyanis egy olyan gyalázkodó röplap szövegét közölte méltatlankodó felháborodással, melyben muszka-, oláh- és poroszbérencnek van a Tisza Kálmán-párt beállítva, mely fölforgató, a trón és az oltár ellen van, célja a forradalom és Kossuth visszahozatala, meg hogy az oláhokat a nyakunkra ültethessék.⁶³ Ugyanakkor a kormánypárti közlöny rámutatott arra, hogy meglehetősen furcsa módon a röplapot a közismerten ellenzéki érzelmű cukrászhoz dobtak be, ami tökéletesen értelmetlennek tűnt, hiszen a baloldali atyafit meggyőzni ezzel úgysem lehetett volna. Ráadásul az irat, pontosabban annak közzététele és felháborodott kommentálása hatására vagy negyvenen a baloldalhoz csatlakoztak, ami nyilvánvalóan szintén nem a jobboldal érdekében történt. (Az ellenzékhez csatlakozók elkötelezettségét erősítendő neveiket a városi nagy vendéglő éttermében díszes koszorúba foglalva március 3-án fölvtették egy aranykönyvbe.) A biztos fölénye tudatában lévő kormánypárt - legalábbis a cikkíró szerint - nem alkalmazott volna ilyen alantas eszközöket, hiszen prozelitákra nincsen szüksége. Számításai szerint ugyanis a mintegy 520 választópolgárból 440-450-re biztosan számíthatnak, ráadásul a jobboldal „a Szent István koronájával megkoronázott magyar királynak szívből és lélekből hódoló, a törvény szentségét őszintén tisztelő és a törvényes kormánynak nem félelem-, hanem szeretetből, engedelmeskedő örmény, magyar, román intelligencia-, békét és egyetértést szerető polgárokból” áll, szemben az ellenzékkel, ahol a főkortes a pár hónappal ezelőtt még Simayt lelkesen köszöntötte, s az ellenzék körülbelül 60-70 főre becsült tábora is „néhány szelídebb lelkű és tán józanabb gondolkodású alsóbb rendű kortesből”, Papp Miklós rokonaiból, „néhány „nitimur in vetitum” hajlamú örmény s más ajkú fiatalból, néhány a Bach és Schmerling arany időket visszaóhajtó kisebb-nagyobb szabadelvű (?) hazafiakból, egy gazdag malomárendásból, egy diplomatico politikus cukrászból, egy daco-romániai birodalomról ábrándos dühös románból, néhány eltévelyedett, különben becsületes iparosból” áll, azaz összességében a helyi társadalom kevésbé tekintélyes tagjai csatlakoztak a baloldalhoz - vélekedett a névtelen kormánypárti cikkíró.⁶⁴

A kortesek munkálkodása mellett a jelöltek személyes buzdítására is szükség volt egy idő után, ezért a két ellenzéki jelölt március 7-ére nagygyűlést rendezett délután fél 4-től a városi vendéglő nagytermében, ahol a két képviselőjelölt a tervek szerint elmondta volna programbeszédét is.⁶⁵ Végül Hankovics nem jelent meg, mert beteg felségének ápolása ezt nem tette lehetővé.⁶⁶ Jellemző, hogy távollétét a jobboldali kortesek azzal magyarázták, hogy „megjött az esze”, felmérte, hogy esélyei minimálisak, és nem is akar indulni a választásokon.⁶⁷ A március 7-i ellenzéki nagygyűlés kommentálása a bal-, illetve jobboldali kolozsvári lapokban egyébként is igen jellemző, mintha nem ugyanarról az eseményről olvashatnánk a két tudósításban! A felfokozott hangulatban kiélesedő pártoskodás elfogultságai mellett nyilván ennek a fizikai értelemben is eltérő nézőpontok szintén magyarázatául szolgálhatnak. Egy lelkes, bár viszonylag csekélyebb részvétellel zajló gyűlés résztvevője a friss élmények hatása alatt nagyszerűbbnek és impozánsabbnak látja - és írásában láttatja - azt a rendezvényt, amelyet egy külső szemlélő sokkal mértéktaartóbban ítél meg. Különösen igaz lehet ez egy ellenfelével szemben kifejezetten elfogult, azt lenéző,

ócsárló vetélytársra, aki elsősorban a hibákat és a gyengeségeket akarja észrevenni a túloldalon. A lelkesültség hatására az ellenvéleményeket csakis gonosz praktikák fondorlatos cselszövényeivel tudja magyarázni a pártja iránt teljes odaadást mutató cikkíró, hiszen máskülönben elképzelhetetlen, hogy egy józan választópolgár ne az egyedül igaz ügy mellé szegődne... Ne csodálkozzunk hát ezek után, ha az igazság kiderítésének lehetetlensége miatt két egymással szinte köszönő viszonyban sem lévő beszámoló következik!

A baloldali „Z.” tudósítását a szamosújvári ellenzék korábban nem tapasztalt szervezettsége és aktivitása fölötti öröm határozta meg. A cikkíró K. Papp Miklós 6-i megérkezése láttán alig akart hinni a szemének, hiszen pár héttel ezelőtt elképzelhetetlennek tűnt, hogy egyáltalán lesz ellenzéki jelölt a városban. A város főterén lakó egyik elvbarátjánál szállt meg, s hívei éljenezve, szónoklatok kíséretében fogadták. A jelölt ezután még pár órán keresztül barátságosan beszélgetett a baloldali polgárokkal. A plakátok által is hirdetett gyűlésre másnap délután a városi fogadó termeiben került sor. A szép számú közönséget Turcsa Emánuel elnök köszöntötte, majd K. Papp felolvasta a több száz példányban kiosztott programbeszédét. Hankovicsét Mátrai Ernő, a *Magyar Polgár* főmunkatársa olvasta fel, s a programbeszédet az elnök javaslatára egészében a jegyzőkönyvbe iktatták. Ezután két hatalmas nemzeti zászló alatt a kitóduló tömeg lakására kísért K. Pappot, s ő az ablakból rövid köszönő beszédet mondott. Az impozáns menetet azonban a jobboldali áskálódás kissé megzavarta. Történt ugyanis, hogy Gajzágó Kristóf, Bárány Lukács és Gopcsa Joachim a gyerekeket irkák osztogatásával rávette, hogy azt kiabálják: „Éljen a jobboldal!”, illetve „Éljen Deák Ferenc!” Am olyan kevesen voltak, hogy nem tudtak zavart kelteni, pedig Bárány Lukács főbíró a városháza erkélyéről még szónoklatot is intézett hozzájuk. Mindazonáltal a provokációk elkerülése végett K. Papp rávette híveit, hogy a tervezett fáklyásmenet inkább maradjon el, s így híveivel csendben töltötte el az estét.⁶⁸

A baloldali *Magyar Polgár* olvasói tehát egy sikeres nagygyűlésről kaptak információt, s ez megerősíthette bennük azt a képzetet, hogy az ellenzék Szamosújváron is eséllyel lép fel a mandátumok megszerzéséért. A jobboldali *Kolozsvári Közlöny* „Draco” álnéven beküldött tudósítása ezzel szemben a baloldal teljes elutasíttóságát és esélytelenségét igyekezett bizonygatni.

A cikk szerint ugyanis a baloldal nagygyűlésén csak kevés választópolgár vett részt. Hiába hívták ugyanis őket hatalmas falragaszokkal és két óriási nemzeti zászlóval, a Magyar Korona vendéglő helyett inkább a piactéren sétálgattak. Azt a jobboldali szerző is elismerte, hogy a terem zsúfolásig megtelt, ám a gyűlésen leginkább választójoggal nem rendelkezők, „többnyire iparos éretlen legények, gyerkőczök, csellengők” jelentek meg. Kijelentette, hogy „ha ezek mind választók lesznek vala, a balpárt győzelme legalább valószínű lehetne”, de hát nem erről volt szó. Hogy a választópolgárok körében is nagyobb népszerűséget szerezzen magának a baloldal, idegen kortesek segítségét is igénybe vették. Először Dézsi Károly Belső-Szolnok megyei főügyész érkezett a városba Dézsről, és a főpiacon álló jobboldali választópolgárokat kezdte izgatni, „a legborzasztóbb s hajmeresztő, a nemzeti kormány s annak egyes tiszteletre méltó tagjai, úgy a haza bölcse Deák Ferencz ellen - kinek saruit sem méltó leoldani - szórt vádak, gyanúsítások által”. A józan polgárság azonban indignálódva utasította el a vádak, és „bámulatát fejezte ki a felett, hogy miként történhetik az, hogy éppen az állam által gazdagon fizetett főügyész az államszerkezet, az alkotmány és a törvényes kormány ellen büntetlenül izgat, a helyett, hogy a hasonló izgatókat, mint államügyész, tisztéből kifolyólag az igazság s törvény sorompói eleibe állítsa”. Azt is rosszalották, hogy „mit keres városunkban egy idegen ember, s miért ingerel a párttusákban”, főleg úgy, hogy mikor egy helyi baloldali vezetőnél ebédelt, az megmondta neki, hogy

„távozzék el a városból, mert Szamosújvár a maga eszén s lábán az ő tanácsa nélkül is, mint eddig, úgy most is fog tudni járni.”

Kudarcát látva Dézsi inkább csatlakozott a baloldali gyűléshez. Am röviddel ezután megérkezett a városba 10-12 szekérnyi dési „balpártista”, kb. 30-40 ember, „többnyire ismeretlen alakok, köztök Gyárfás Ferencz, a Dézs városi főkapitány, Lészai László belső-szolnokmegyei törvényszéki ülnök, s Fodor Károly, Bodor ügyvéd úr volt írnoka”. A többiek, „külsőjükről ítélve legfelebb vargák, csizmadiák s több eféle népség, katonaság lehetett”. Am a baloldali „import” visszafelé sült el, mert az addig békésen nézelődő szamosújvári polgárok közül többen felbőszültek, és néhány vagyonosabb polgár annyira felizgult, hogy a sikertelenségükbe beletörődő, s a vendéglő felé párosával induló désiek után kiabálta, hogy menjenek el a városból és ahogy ők se avatkoznak az urak dolgába, ők is hagyják Szamosújvárt békében. Ezután az incidens után került sor a dualizmuskori választásoknál szinte kötelező ceremóniára, hogy a gyűlés által választott pár fős küldöttség a közelben tartózkodó jelöltet felkeresi, s felkéri programbeszéde megtartására. Tekintettel arra, hogy K. Papp nagyanjánál szállt meg a főiac nyugati oldalán, a fogadóba menet el kellett haladnia a téren ácsorgó tömeg mellett. Pappék a piacon úgy vonultak át, hogy a kb. ezer polgár némán nézte a baloldali jelöltet és kíséretét. K. Papp ezután felolvasta programját, majd ki is osztotta Hankovics programját Mátrai Ernő olvasta föl, de ez sajnos nem lett kinyomtatva, pedig azt mondják, jobban sikerült - írta „Draco”, elárulva, hogy maga (természetesen) nem volt jelen. Ezalatt a piacon nyugalom volt, s „szilárd, határozott jelleméről, s szeplőtlen hazafiságáról ismeretes köztisztelőben s szeretetben álló derék gyógyszerészünk, Placsintár Dávid a Deák-párt törhetlen híve a Torma Péter verseit s a politikai kis kátét személyesen osztogatá” - azaz kortes-kedésből a jobboldalon sem volt hiány.

Közben véget ért a baloldali gyűlés, és a kevés baloldali - főleg Papp rokonai és „néhány elégtelenek” - szállására kísérték Pappot, de a tömeg ismét néma maradt, csupán egy-két iskolás gyerek sivított éljent. Papp, látván a nagy tömeget a piacon, kinyitotta ablakát, hogy szónokoljon. Erre azonban a nagy tömeg egy emberként dörögte: „Éljen Deák Ferenc!” Többször megpróbálta elkezdni szónoklatát, de mindig Deák Ferencet, Gajzágót vagy Simayt éltette a nagy tömeg, meg azt énekelte, hogy „Gátot vetünk a Tiszának / Nagy nevével Deákunknak”. Miután ezzel a módszerrel vagy 15-20 percig sikerült Pappba belefójtani a szót, a baloldali jelölt megelégte a színjátékot, és visszavonult. Erre a nép mintegy varázsütésre elvonult, Deákot és a két jobboldali jelöltet éltetve. A városházához érve meghallgathatták az erkélyről szónokló „egyenes s nyílt jellemű” főbíró, Bárány Lukács beszédét, aki „több tekintélyes polgárok felkérése folytán” lelkes szavakkal ismertette mindkét párt programját, az elmúlt országgyűlés eredményeit, a Deák-párt hazafias sikereit és jövőbeni terveit, „továbbá városunk s nemzetünk speciális érdekeit, a városi összes polgárság s az örmény nemzet eddigi solidaris magatartását” és hazafiaságát dicsérte. Felszólította a polgárságot, hogy ne hagyja el Deák zászlaját, éltette az alkotmányos megkoronázott magyar királyt, Deák Ferencet, a volt képviselőket, majd higgadtságra és csendes szétosztásra kérte a népet. Kérése meghallgatásra talált, s a nagy figyelemmel hallgatott, gyakori éljenzésekkel megszakított beszéd után 6 óra felé hazamentek. Mindezt az eredménytelenül idelátogató désiek a vendéglő ablakából bántatlanul szemlélhették, s este vert hadként hazaszekereztek. Bár előtte arról volt szó, hogy este Papp fáklyászenét kap, ez a látványos kudarc miatt végül elmaradt.

A szerző kissé lekicsinylően sajnálatáról biztosította K. Papp Miklóst, akit szerinte rokonai és „az ezekkel szövötközött reactionariusok” egyszerűen felültettek, és bebeszélték neki, hogy van esélye. Pedig veresége biztos, hiszen „nálunk ezen pártnak éppen semmi eleme nincsen,

annyira, hogy Papp Miklós úr vérrokonai is éppen olyan Deák-pártiak mint mi, csak hogy a politikai meggyőződést most az egyszer a rokonság, bosszú és egyéb kisvárosi melléktekintetek és intriguaknak alárendelték, illetőleg feláldozták." A biztos győzelemre buzdítva egy kortesverssel fejezte be tudósítását a szamosújvári szerző: „Éljenek volt követeink, / Balsorsban is legjobbaink, / Kik megpróbált hazafiak, / Vigyázzatok, atyafiak!"⁶⁹

Bár a két beszámoló között igen nagy a különbség, úgy tűnik, ezúttal inkább a jobboldali beszámoló tartalmazhat több valóságelemet, annak ellenére, hogy a *Magyar Polgár* másnapi számában a Szamosújvárt személyes jelenlétével is megtisztelő Mátrai Ernő kijelentette: a szamosújvári baloldali gyűlésről közöltek nem felelnek meg a valóságnak.⁷⁰ Ezt azonban egy magát szintén szemtanúnak mondó jobboldali választópolgár megcáfolta, sőt állítása szerint a *Magyar Polgár* „egészen elferdítve adta elő az eseményeket", hiszen Papp egyáltalán nem beszélt szállásánál, így a lap azt a beszédet hozta le, amit el sem mondott. A *Kolozsvári Közlöny* tudósítását hamisnak mondó Mátrairól pedig szemtanúként állította, hogy éppen ő maga csukta be az ablakot Papp után, látva, hogy a baloldali jelölt úgysem képes elmondani beszédét.⁷¹

Március 7-én a választások megszervezéséért és lebonyolításáért felelős helyi központi bizottság is ülést tartott, és többségi határozattal úgy döntött: a szamosújvári képviselők megválasztása nyílt szavazással történjék. Az ellenzék ezt a hatalom pressziójának állította be, és rámutatott arra, hogy „A ki ismeri a szamosújvári viszonyokat, az tudni fogja, hogy ott egy nyílt szavazás a képzelhető legnagyobb hivatalos pressio, mert a mesterembernek oda kell szavazni, hova a főbíró, főispán, tanácsos és hivatalnok urak parancsolják, a kinek katona fia van, megkapja az ukázt, hogy vigyázzon kire szavaz, mert most tudni fognak, melyik párthoz csatlakozik, s a fiu a regementhez masírozik. Az adóst megfenyegette a hitelező, a kőművest az előljáróság, hogy nem lesz több városi munka; az iparost a kereskedő, hogy nem hitelez többet, és így tovább." Ezért a mindössze 11:8-as szavazataránnyal elfogadott döntés ellen a baloldal két tiltakozó táviratot is küldött a belügyminisztériumba, de egyikre sem kapott választ. Ezt azzal magyarázták, hogy a jobboldal ezután szintén sürgönyözött Budapestre, melyben kijelentették, hogy „ha a ministerium megadja a titkos szavazást, a kormánypárt jelöltjeit nem lehet biztosítani".⁷² Ezzel szemben a már idézett jobboldali beszámoló a titkosságot elvető döntést dicsérve azt állította, hogy erre a nyilvánosságtól való félelem vitte rá őket, s valójában a választójogi törvény szelleme is a nyílt szavazást sugallja.⁷³ Persze az akkor érvényben lévő választójogi törvényből semmi ilyesmi nem olvasható ki, és ebben a kérdésben sokkal inkább a baloldal nyílt szavazással kapcsolatos félelmeit érezhetjük megalapozottnak. Ugyanakkor a Budapestre küldött állítólagos táviratok ügyében vélhetően a baloldali lap cikke ferdített, legalábbis egy későbbi jobboldali szavazó cikke erre utal. A szerző ugyanis arra hívja fel a figyelmet, hogy „a választások felett a központi bizottság intézkedik, s a törvényes vagy törvénytelen választások felett - a törvény értelmében - a képviselőház, nem is lett volna értelme a minisztériumhozi sürgönyözésnek." Ezért nem kapott választ a minisztériumtól - a baloldal, mely cikkével elárulta, hogy ők sürgönyöztek.⁷⁴

Március 12-én a baloldal még egy második gyűlést is szervezett, hogy Hankovicst személyesen is megismerhessék a választópolgárok, ugyanis a jobboldal azt terjesztette, hogy valójában nem is akar fellépni. A baloldali beszámoló szerint lelkesen éljenezett beszéd után hívei hazáig kísérték, majd rendben szétoszlottak. Eközben a jobboldal zenészbándával járta be a várost, melyhez Bánffy Dániel főispánnal az élen szinte minden tisztviselő is csatlakozott. Délután 3-tól este 9-ig szólt a nagydob és fáklyászenét kaptak a jobboldali jelöltek. Amikor egy ember a baloldalt éljenezte, Mákra Péter jobboldali kortes egy városi

hajdúval megverte. A „patika-párt” egyik oszlopos tagja, Placsintár Dávid irkákat osztogatott a gyerekeknek.⁷⁵

Bár ezúttal sem tudjuk egyértelműen megállapítani a cikkben felhozott atrocitások és visszaélések valóságtartalmát, annyit érdemes megjegyezni, hogy egy vesztesre álló pártnak érdekében áll minél hatalmasabb, elszántabb, gonoszabb és kíméletlenebb ellenfélről cikkeznie, hogy a bekövetkező vereség után erre hivatkozva ne kelljen szembenézniük azzal, hogy kudarcukat esetleg önmaguknak okozták, s pártjuk, jelöltjük vagy programjuk ténylegesen népszerűtlen.

A március 13-i szavazás azután a kormánypárti jelöltek fölényes sikerét hozta. A konkrét szavazatmennyiség tekintetében azonban a két oldal egyfajta számháborúba bonyolódott a kolozsvári lapok hasábjain. Az eredményekről először hírt adó vesztes fél szerint az 512 szavazópolgár 306 voksot adott Simay Gergelynek, 301-et Gajzágó Salamonnak, míg a baloldal jelöltjei közül K. Papp Miklós 48, Hankovics György pedig 45 szavazatot kapott. Ezen kívül 3-an Bárány Lukács főbíró nevét diktálták be, de „szavaztak” a hivatalosan nem is jelölt Lukács Kristóflébánosra és még három tekintélyes helybéli polgárra is.⁷⁶ (Ezt a választójogi törvény - és a nyílt szavazás - lehetővé tette.) Feltűnő különbség mutatkozik tehát a cikk beszámolója alapján az összes lehetséges szavazat és a ténylegesen leadott voksok száma között. A választók eszerint összesen 2×512 , azaz 1024 szavazatot adhattak le, melyből a jobboldal csupán $306 + 301 = 607$ voksot kapott, ami ugyan így is jelentős fölény, de mégsem elsöprő. A különbség okát a lap azzal magyarázta, hogy mivel a „választás a legnagyobb hivatalos pressio alatt folyt”, az ellenzék „nagy része visszavonult a szavazástól, egyrészt pedig *erőszakkal* megszavaztatták a jobboldalra.”⁷⁷ Vagyis a hiányzó kb. 300 szavazót a lap tulajdonképpen a baloldal híveihez kötötte, s a kormánypárti jelöltekre leadott voksok egy részét is ellenzéki eredetűnek vélte. Mindez annyit jelent, hogy a szavazók valódi többsége nem áll a kormánypárt jelöltjei mögött, s csak csalással és erőszakkal tudták biztosítani maguknak a mandátumokat - sugallta és nyilván hitte is a vesztes oldal.

Az eredményekről csak március 16-i számában hírt adó kormánypárti lap ellenben úgy tudta, hogy a 306 szavazatot kapó Simay és a 301 voksot elnyerő Gajzágó összesen 355 szavazat közül érte el ezt az eredményt,⁷⁸ ami már sokkal imponálóbb győzelemnek tűnik, hiszen a szavazatok mintegy 85%-ának elnyerését jelenti. Az 512 szavazóról szóló ellenzéki adatot - az eredeti választási jegyzőkönyvre hivatkozva - nyíltan is cáfolták, ráadásul még azzal is aláhúzták a baloldal megsemmisítő vereségét, hogy kiderítették: a K. Papp Miklóstra szavazó 48 polgárból csak 22 volt örmény, „a többi 26 magyar és román szavazó volt”.⁷⁹ Ezzel is azt kívánták jelezni, hogy a baloldalnak nincs valódi talaja Szamosújváron.

Ez valóban így volt, ezért a helyi vezetéssel szembefordulok meglehetősen rosszul döntöttek, amikor az országos ellenzékkel szövetségesek a „patika-párt” megbuktatására. A „patika-párt” a kormánypárttal összefogva mozgósítani tudta annak befolyásolási eszközeit is (gondoljunk csak a kortesmenetet vezető főispánra!), és így győzelme teljesen biztos volt. Ugyanakkor arra is érdemes felfigyelnünk, hogy még a jobboldali „Draco” is úgy látta: a városvezetéssel szembeni „elégületlenek” személyes sértettsége is a baloldal mellé állított több szavazót, s ügyesebb szervezéssel, okosabban átgondolt taktikával ez az elégedetlenség erősebb ellenpártot is létrehozhat.

6. EGY POLITIKAI HALOTT FELTÁMASZTÁSA: PÓTVÁLASZTÁS 1870 ŐSZÉN

Amikor az országgyűlés 1870 tavaszán megalkotta az állami számvevőségek felállításáról szóló törvényt, hamarosan megindult a vetélkedés az elnöki szék betöltéséért. Bár Deák Ferenc és Csengery Antal egyértelműen Weninger Vince mellett kötelezte el magát, a kormánypárton belül nagy tábora volt Szamosújvár egyik képviselőjének, Gajzágó Salamonnak is.⁸⁰ A meglehetősen bonyolult szavazási procedúra eredményeként azután a kormánypárt nagy nehezen érvényesítette akaratát. Deák és köre a legalkalmasabb jelöltnak tartott Weninger érdekében ugyan a Balközéppel is összefogott, ám a kormánypárt többsége szembefordult pártvezérével, így végül a parlament a királynak első helyen Gajzágó Salamont ajánlotta, míg Weninger be sem került a jelöltek közé. ⁸¹ Miután Ferenc József 1870. augusztus 1-jén Gajzágót nevezte ki a számvevőségek első elnökévé,⁸² Szamosújvár képviselője a törvényben megállapított szigorú összeérhetetlenségi szabályok következtében lemondott mandátumáról, s a képviselőház új választást rendelt el.⁸³

A várható hírre a „patika-párt” természetesen felkészült, s a mandátumot Bárány Lukácsnak szánta. Jelöltségéről alig pár nappal Gajzágó kinevezése után már megjelentek az első híresztelések.⁸⁴ A jogi végzettségű Bárány a szabadságharc idején honvédként harcolt, majd rokonságának is köszönhetően - a kiegyezés után a szamosújvári törvényszék főbírája lett. A Bárány-család több tagja is helyet kapott a városvezetésben, míg a főbíró második feleségét a Novák-családból választotta, így is növelve kapcsolati tőkéjét.⁸⁵ Jelöltségét az ellenzék nem fogadta rokonszenvvel, mert benne a „patika-párt” emberét látták. A kolozsvári *Magyar Polgár* szerint „a közelebbi képviselőválasztások alkalmával elkövetett otromba demonstratioi által még pártja józanabb gondolkodású részét is elidegenítette magától. Mostani képviselőjelöltként fellépésének főoka a közhit szerint csak az, hogy egy zsíros hivatalra tehessen szert, s aztán a képviselőséget, mint egy kifacsart citromot, eldobja magától.”⁸⁶

Hamarosan feltűnt azonban egy magát szintén jobboldalinak mondó másik jelölt is, akinek megjelenése általános felháborodást és megdöbbenést váltott ki. Az ekkor 48 éves Lászlóffy Antal ugyanis azon kevesek egyike volt, aki magyarként (avagy örményként, ez ebben az esetben azonosnak tekinthető) aktívan együttműködött a Schmerling-féle rendszerrel. Amikor az alkotmány felfüggesztése miatti tiltakozásként a város választott vezetői lemondtak, 1862-ben ő vállalta el az adminisztráció irányítását. Ráadásul részt vett a szepesi országgyűlésen is, megszegve a magyar politikai elit egyöntetű bojkottját. Sőt, mint az erdélyi tartomány követe, hajlandó volt elvállalni azt is, hogy a bécsi Reichsrathba is megválasszák. Lászlóffy még 1866 elején is vezető pozíciókat töltött be Szamosújvár főbírójaként, ám a király és a nemzet megegyezése után visszavonult. Emléke egyöntetűen negatív volt, hiszen sokan emlékeztek az elnyomatás éveitől viselt dolgaira. Ezekre most a sajtóban ismét emlékeztették az olvasókat. A *Magyar Polgár* felidézte, hogy Lászlóffy, „a szepesi Landtag hírhedt jegyzője, a gyászos emlékü Reichsrath-ista és egyik vak eszköze a minden 'jobb' érzelmű hazafi által utált Schmerling kormánynak; azon ember, kinek nevét az egész haza a megbélyegzettek között tanulta ismerni; azon ember, ki a szepesi Landtagon egy vasúti kérdés tárgyalása alkalmával nem átalította saját szülő városa érdekei ellen szavazni; azon ember, ki a provisorium alatt egy adminisztratív díszszobában, a mint mondják, úgy nyilatkozott, hogy: 'ha tudnám, hogy van bennem egy csepp vér, mely a magyar ügy mellett buzog, felválnám eremet s kiönteném azt!' Valóban nem tudjuk, hogy elszörnyülködünk vagy elundorodjunk inkább annak hallatára, hogy ezen ember, ki a felelős magyar ministerium kinevezése alkalmával bezáratta azon

mesterembereket, kik a lobogókon nemzeti színű rudakat készítettek, - azon ember, ismételjük, elég vakmerő e ministerium pártjának képviselőjelöltjeként fellépni!"⁸⁷

Lászlóffy amúgy szamosújvári születésű nemesember volt, de a „patika-párt” családjaival csak távoli rokonságban állt. Szülőhelyén, majd Kolozsvárt végezte tanulmányait, s előbb a szamosújvári fegyintézetnél lett írnok, majd a város tanácsához került, s az 1848-as tisztikarban aljegyző, majd hamarosan főjegyző lett. Karrierjét azonban az elnyomatás kora hozta meg, ekkor kapott királyi tanácsosi kinevezést is.⁸⁸ Ezek olyannyira közismert tények voltak, hogy Lászlóffy hiába írt nyílt levelet a *Magyar Polgárnak*, az őt vádoló cikkben foglaltakat „légből kapott rágalmaknak”, a névtelen szerzőt „becsületsértő rágalmazónak” nevezve.⁸⁹ A következő számban maga K. Papp Miklós szerkesztő ismételte meg a Lászlóffy elleni támadást, méltatlankodva azon, hogy miként lehetséges egy olyan embernek indulnia a választásokon, akit „nem csak Szamosújvár, de széles Magyarország politikai halottnak tart.” A szerkesztőhöz Szamosújvárról beérkezett hírek alapján kiderült, hogy Lászlóffy „jelöltségének forcirozása egészen magán érdekeken alapul s egyáltalán nem a deákpart industriája, mely éppen úgy röstelli, mint a baloldal”. A jelölt megválasztása érdekében az a legfőbb érvük, hogy „Lászlóffy eleget bűnhődött hibáiért, szegény ember, terhes családja van, minden hivatalból kiesett, kenyeret kell tehát a szájába adni.” A baloldali lap szerkesztője cikkében ízekre szedte a „nyomorult és szégyenteljes” érveket: ha el kell tartania a családját, miért nem dolgozik? - tette fel a kérdést. De hiszen ismert a válasz: amikor felajánlottak neki egy tisztességes állást a főkormányshéknél (mely, tegyük hozzá, egyfajta politikai menedéket és túlélést is biztosított volna számára), azért nem vállalta el, mert bízott patrónusaiban, elsősorban Reichenstein erdélyi alkancellárban. Ezért nem vállalta el a munkával járó állásokat, ezért pöffszkedett és várt ölbe tett kézzel, de hiába. Ez azonban nemhogy elégtelen indok a képviselővé való megválasztáshoz, hanem egyenesen felháborító, hogy egy ilyen ember még azt merészeli kérni, hogy a köz tartsa el őt!⁹⁰

A Lászlóffy személyével kapcsolatos általános elutasítás miatt a választások fő esélyesének továbbra is Bárány Lukácsot tartották, s az ellenzék is elsősorban rá irányította támadásait. A *Magyar Polgár* élesen bírálta a helyi központi választmány mesterkedéseit, mellyel érezhetően azt kívánták elérni, hogy a népszerűtlen Bárány elleni szavazókat lehetőleg tartsák távol a szavazástól. Az ellenzéki lap ennek tudta be a központi választmány augusztus 9-én megtartott első ülésének döntését, miszerint a választásokat az előző általános választásra készített névjegyzék alapján kell majd lefolytatni. Ezt még elfogulatlanabb szemléletű kormányparti hívek is igazságtalannak tartották, hiszen az 1868-ban megejtett összeírás óta közülük sokan már elveszítették jogosultságukat, mások ellenben újonnan megszerezték azt, s ez utóbbiak szavazati jogának megtagadása egyértelmű jogtiprás volna. Mégis, „a cotteria tagjai a legferdebb okoskodások és sophismákkal, melyektől még a központi bizottság elnöke sem tartá magát távol, oda igyekeztek hatni, hogy a bizottság a már jogosan használhatlanná vált választó lajstromot változatlanul mostanra is” fogadja el. Mivel azonban tisztában kellett lenniük azzal, hogy a többség ebben nem támogatná őket, ezért „a hyperloyalitás ravasz színlelésével azt indítványozzák, hogy kérdeztessék meg a belügyminisztérium”, mit tegyenek: maradjon a régi, igazítsák ki esetleges reklamációk eredményeivel, avagy készítsenek egészen új összeírást. A jellegzetesen „patika-párti” manőverezés ellen a Deákpart legfőbb közlönye, a *Pesti Napló* is szót emelt, amikor lehozta a központi választmány praktikái ellen tiltakozó helyi kormányparti polgár levelét.⁹¹

A szavazók távoltartásának másik, sikerrel alkalmazott eszközeként a központi választmány szeptember 21-re tűzte ki a szavazás napját. Mivel ezen a napon három országos vásárt is tartottak, joggal számíthattak rá, hogy sok szamosújvári kereskedő inkább távol marad a

szavazástól, csak hogy ezeken részt vehessen, s úgy okoskodtak, hogy ezzel is csökkenthető a Bárány ellen szavazók száma. Ezért hiába fordultak többen is a központi bizottmány elnökéhez, kérve egy másik választási időpont kijelölését, az elnök nem volt hajlandó érdemben foglalkozni a kérvényekkel.⁹²

A „patika-párti” praktikákkal egyidejűleg azonban Lászlóffy sem tétlenkedett, s előretörését jól jelezte, hogy a kormánypárt orgánuma, a *Kolozsvári Közlöny* is megtámadta. Most már itt is felháborodott és értetlenkedő sorokat lehetett olvasni arról, hogy „az absolut kormány egy bús vitéze, Lászlóffy” honnan vette a bátorságot, hogy „a gyengébbeknek szavazatjokat minden intriguát felhasználó úton a maga részére kizsákmányolni közvetve és közvetlenül” működjön. Mindazonáltal bíztak abban, hogy „sziszüphoszi” lesz „a várost politikai immoralitásba süllyesztő munkája”, hiszen a múltban is mindig megnyilvánult Szamosújvár polgárainak hazafiassága. Bárány Lukácsot, „kinek a város szolgálatban folytatott politikai pályája és hazafisága a jobbaknak méltányló elismerését és tiszteletét kiérdemelte”, úgy állították az olvasók elé, mint akit az ellenvéleményen lévők is elismernek. Az anyagiasságáról korábban megjelentek cáfolatára - ügyes kampányfogásként - Bárány bejelentette, hogy amennyiben országgyűlési képviselőnek választják, pesti tartózkodásának idejére lemond főbírói fizetéséről.⁹³

Ahogy közeledett azonban a választás napja, úgy vált egyre világosabbá, hogy Bárány ellenében Lászlóffy népszerűsége a nagyobb. Megtörtént az is, amire korábban gondolni sem akartak: Lászlóffy tiszteletére hívei fáklyászenét rendeztek. Az ellenzék alig tudott úrrá lenni elképedésén. Miként lehetséges - kérdezték -, hogy „akadjanak emberek, kik a bűnök legnagyobbjai, a hazaárulást is megfáklyászenélni képesek legyenek”. „Szamosújvár, úgy látszik, túl akar tenni még a hírhedt Losonczon is, a hol az 'érdemek' tekintetében Lászlóffy úrral egyenlő színvonalon álló Forgách Antalt ha meg is választották, de legalább fáklyászenével nem tisztelték meg. Ennyire még a losonczy Forgách-párt sem tudta magát lealacsonyítani” - hasonlították a szamosújvári jelöltet a hírhedt muszkavezető konzervatív arisztokratához.⁹⁴ Az esemény után pedig úgy értékelték, hogy e botrány „örök szégyene, örök gyalázata lesz Szamosújvárnak”, s az ünnepelés szervezői „bátran elpirulhatnak önmaguk előtt, hogy segítettek beszennyezni egy város jóhírnevét!”⁹⁵

Talán hogy Lászlóffy szavazóit megosszák, a baloldal is indított egy jelöltet, és pedig Molnár Antalt, a szamosújvári születésű, tehetséges fiatal publicistát, a *Magyar Polgár* állandó szerzőjét. Ám a „patika-párt” még mindig nem vette észre, hogy Lászlóffy a veszélyesebb ellenfél, s ezért támadásaikat Molnárra összpontosították, elterjesztve, hogy fiatal kora miatt még nem is választható országgyűlési képviselővé. (Tekintettel arra, hogy Molnár 1847-ben született, ráadásul novemberben, a vádnak valóban volt alapja, hiszen a képviselővé választás feltétele a betöltött 24. életév volt, s a baloldali jelölt ekkor még 23 éves sem volt. Ez is azt a feltevést erősítheti, hogy egyszerűen csak a Lászlóffy-párt megosztása végett jelölték, hiszen az életkori cenzus csak megválasztása esetében lett volna fontos.)

A választások előtt pár nappal a helyi jobboldalban is komolyan megfogalmazódott a bukás és a Lászlóffy győzelmével járó szégyen rémképe. A *Magyar Polgár* által közölt írásában „gi” úgy vélekedett, hogy Molnárt is figyelembe véve a legnagyobb pártja sajnálatos módon Lászlóffynak van. Mivel politikai pártállásáról nem nyilatkozott, joggal feltételezhető - vélekedett a jobboldali szerző -, hogy ezek szerint „ott fogja folytatni politikai pályáját, ahol a megboldogult Schmerling-Nádasdy-korszakban elhagyta.” Mivel Lászlóffy győzelme „valóságos szégyene lesz a városnak”, ezért minden hazafias gondolkodású szamosújvári polgár legfőbb feladatául ennek megakadályozását tartotta. Ennek legalkalmasabb eszköze

pedig a nehéz helyzetben Bárány és Molnár pártjainak egyesítése lenne, amihez persze az egyik jelöltnek vissza kellene lépnie. Mivel Lászlóffy kifejezetten a Bárány (és a „patika-párt”) ellenfeleit gyűjtötte zászlója alá, Molnár visszalépésével nem lehetne megbontani a régi rendszer jelöltjének táborát, ezért felszólította Bárány Lukácsot, hogy ő mondjon le a jelöltségről.⁹⁶

Bár a visszalépésre akár a választás közben is lett volna mód, ez mégsem következett be, így a szeptember 21-i voksoláson három jelölt vett részt, és bekövetkezett az, amitől minden cikkíró tartott: „A polgári becsület, a honfi erény és hazaszeretet szomorú vereséget szenvedett [...] Szamosújvárott. A haza és nemzetellenes bűnök diadalmaskodtak: Lászlóffy Antalt a szamosújvári választók többsége országgyűlési képviselőnek választá meg! A szebeni Landtag s a bécsi Reichsrath hírhedett gyászvitéze győzelmesen áll tetteinek sötét halmaza felett... Gyalázat a győzőknek, dicsőség a legyőzötteknek!” - közölte a gyászkeretbe szedett szomorú hírt olvasóival a *Magyar Polgár*.⁹⁷

Lászlóffy győzelmének okait azonnal elkezdték boncolgatni. Első nekifutásra a szokásos vádak kerültek elő: féktelen korteskedés, a választópolgárok erőszakos presszionálása és lefizetése stb. Hogy kik emeltek „egy elesett árulót” Gajzágó székébe? K. Papp Miklós szerint „Egy csomó szánalomra méltó ember, kinek legkisebb ideája sincs alkotmány[os] jogairól, egy csomó félrevezetett iparos, kiket egyenkint koldultak meg Lászlóffy úr kortesei, s azok, kik Lászlóffy urnák a szebeni Landtagokból maradtak meg szövetségesül.”⁹⁸ A kolozsvári ellenzéki lap szamosújvári levelezőtől értesült a fejleményekről, így a megjelent vélemények is a helyi polgárok egy részének álláspontját tükrözik, melynek a lap csak helyet biztosított. Egy pár nappal későbbi írás szerint Lászlóffyt politikai halottaiból „rokonai s elvbarátai, a megbukott rendszer zsoldosai, a városban tartózkodó román urak” támasztották fel, akik „az ő vagyontalan állását, minden alkalmazáson s így fizetésen kívüli helyzetét s egyéb helyi érdekű, kevésbé fontos, megemlézésre éppen nem méltó körülmények felemléítését igen czélszerű eszköznek gondolták arra, hogy a különben is magasabb hazafisági s politikai fogalmakat merőben nélkülöző alsóbb néposztálynak irántai könyörületeséget felköltsék, és a fanatismusig fokozzák”. Ehhez járult „a több napokig tartó itatással egybekötött korteskedés, embervadászat és lélekvásár”, ami óriási demoralizációval járt. „Ezen majdnem minden szellemi s vagyoni önállóság nélküli tömegnek maga viselete mintegy olyan lázadászerű állapotot látszott előtűntetni, mely éppen a város összes értelmisége ellen volna irányozva” - mutatott rá Lászlóffy elitellenes propagandájának sikereire a *Magyar Polgár*.⁹⁹

Az ellenzéki lap kemény szavakkal ostromozta a Lászlóffyra szavazókat, akik „tíz körmükkel ásták most fel sírjából, hogy társat adjanak benne gr. Forgácsnak, a muszkák halhatatlan emlékü vezetőjének, nem sokkal kevesebb hírt szereztek maguknak, mintha felgyűjtották volna szülővárosukat egyik szélétől a másikig, a lángok nézésében megittasodva énekeltek volna gyászdalokat [a] romok felett”. A *Magyar Polgár* ugyanakkor felvetette általában a „patika-párt”, név szerint Bárány Lukács, valamint Jakab Bogdán személyes felelősségét is. K. Papp szerint a szégyenteljes esemény „Leczke volt [...] ama híres, ama nagy szájú 'patikapárt'-nak, mely jónak látta előbbre tenni egyes kegyelt érdekét a közügynek leczke volt azoknak, kiket elég korán figyelmeztettem s óvtam e botránytól, kik azonban egy pillanatra sem tudtak odáig fölemelkedni, hogy áldozatot hozzanak életükben egyszer, s közérővel ejtsék el a köztük felmagvazó gyomokat. Az orvosság keserű most - nem tudjuk, használni főg-e jövőben.”¹⁰⁰

A lap a későbbiekben is bírálta a visszalépést a felszólítások ellenére megtagadó Bárányt. „Minden józan gondolkodású ember el fogja az országban a leghatározottabban ítélni a

Lászlóffy választóit; de el kell ítélni azokat is, kik macacsságukkal végletekre vivék e kérdést, s a Lászlóffy zászlaja alá terelték a polgárságot végdesperatiojában." A *Magyar Polgár* szerint ugyanis „A baloldal hívei a legkétségtelenebbül bebizonyították azt, hogy Bárány úr, kit a polgárság legnagyobb része - nem ok nélkül - gyűlöl, képviselő nem lehet. Kérték visszalépését, becsületszóra ígérve, hogy ez esetben Lászlóffyra senki sem fog szavazni, vagy ha igen, roppant nagy kisebbségben lesz. És mit tett a bölcs 'patikapárt'? - később volt az utolsó pillanatban is inkább elejteni a kérdést, semhogy elég hazafias inventiókkal visszavonult volna, hogy megmentse Szamosújvár becsületét."101

Jakab Bogdán kereskedelmi miniszteri osztálytanácsosnak pedig azért kellett viselnie a felelősséget, mert mikor lemondott arról a tervéről, hogy maga is elinduljon a választásokon, ezt a hírt egy szamosújvári rokonával tudatva levélben úgy fogalmazott, hogy „egyéb iránt szerencsét kíván Lászlóffynak", mely kijelentést persze Lászlóffy kortesei a maguk javára szétkürtölték a városban. Hogy miért éppen az ő sikerét kívánta a magas rangú kormányhivatalnok? Egyszerű sértettségéből - vélekedett a szamosújvári levélíró. Ugyanis a szamosújvári értelmiség miatt esett el korábban a város mandátumától, és ezért most alkalom kínálkozott a bosszúra. Sajnos nem jutott eszébe - így a lap - hogy „ő, mint a magyar felelős kormány egyik alkotmányos tanácsosa, midőn városát compromittálta, egyszersmind Lászlóffyban a megbukott, alkotmányosság köntösébe beburkolt abszolút rendszer egyik feltétlen uszályhordozóját segítette a magyar parlamentbe bejutni", s ez összeegyeztethetetlen az alkotmányos kormányban viselt méltóságával.102 Persze Jakab esetében azt sem érdemes elfelejteni, hogy ha nem is volt Lászlóffyhoz hasonló „hazaáruló" az ötvenes és hatvanas években, azért mégiscsak hajlandó volt elvállalni a város polgármesterségét 1849 után, a főkormányzói tagságot 1861-től, sőt, részt vett 1860-ban a „megerősített Reichsrat" tanácskozásain is, tehát mindenképpen a Lászlóffyhoz közelebb álló konzervatív politikusok közé lehet sorolni.103

A Lászlóffy győzelme mögött álló legfőbb ok azonban az volt, hogy a nagypolitikában elfoglalt rendszerellenessége és ebből fakadó félreszorítottága alkalmassá tette arra, hogy clitelles propagandával a szamosújváriakat a helyi hatalom, a „patika-párt" ellen lázítsa. Bő egy héttel a választást követően már világosan meg tudták állapítani, hogy „Nem az volt itt a kérdés, jobb- vagy baloldali legyen a képviselő, hanem megbuktatása egy pártnak, mely éveken keresztül teljes önkénnyel basáskodott Szamosújvár keblé ügyeiben. Ezt a pártot Szamosújvártól a legkeserűbb gyűlölet hangján 'patika párt'nak hívják. Egy kis cotteria, egy kis kupak-tanács forma, mely egyenként és összesen protegálta párttagjait - fájdalom, nagyon sokszor - a városi közügyek rovására is." „Ez a kis kupak-tanács éveken keresztül kizárt a köztanácskozásokból minden szabadelvű elemet" és annyira meggyűlöltette magát, hogy még a Lászlóffy nevével is reá lehetett taposni - vélekedett a *Magyar Polgár*.

Olyannyira mindenki a „patika-párt" megbuktatásának esélyét látta az 1870-es pótválasztásban, hogy még azok is Lászlóffyra szavaztak, akik amúgy értelmes, tisztességes hazafiak. Ez magyarázza meg azt a furcsaságot is, hogy „Gajzágó Salamon unokatestvérei és rokonai, név szerint Gajzágó Kristóf, Duha Kristóf, Duha Bálint, Gajzágó Emánuel, Gajzágó Antal Lászlóffyra szavaztak, csak hogy megdöntsék a kupak-tanácsot! Simai Gergely, a jelenleg képviselő és polgármester nagybátyjai és unokatestvérei", id. Simai Tódor, Simai Lukács, Simai Antal, Bogdánffy István is Lászlóffyra szavaztak, „semhogy tovább legyenek kénytelen Bárány úr basáskodását tűrni." Még Molnár atyafiai és sógorai, Pap Antal, Tódor, Márton és Oszián Vártán is Lászlóffyra szavazott, „csak hogy lerázhassák azt a gyűlölt trüppöt, mely előbbre tette magánérdekeit a közügynél!"104

Valóban: ha a Magyar Polgár által közölt szavazói listákat¹⁰⁵ kicsit közelebbről megvizsgáljuk, feltűnő lesz, hogy a Bárányra szavazók között milyen nagy számban található meg a helyi értelmiségi állásokat és a városvezetés posztjait betöltő személyek. Az 1867-es városvezetés azon húsz tagja közül, akikről tudjuk, kire szavazott, 15-en Bárányra adták voksukat! Ugyanakkor a Lászlóffy-párt hívei között valóban több a szegényebb kézműves, iparos vagy kereskedő, s az értelmiségből inkább csak azokat találjuk meg itt, akik a „patika-párttal” szembekerültek, mint pl. Gajzágó Kristóf városi tanácsos, akiről mindenki tudta, hogy a szükségnélküli költséges bizottságok, azaz éppen a „patika-párt” csoportérdekeit szolgáló közpénzköltés ellen minden lehetséges alkalommal tiltakozik.¹⁰⁶

Erdélyben (1849-1867). In: Erdély története három kötetben. Főszerk. Köpeczi Béla. Harmadik kötet: 1830-tól napjainkig. Szerk. Szász Zoltán. Bp., 1986. 1469.

Mindez tehát megnyugvással tölthetett el mindenkit, hiszen ezzel bebizonyosodott, hogy Lászlóffy választási győzelme ellenére „egy cseppel sem becsülik többre, mint azelőtt, hanem csak eszköz volt egy másik cél elérésére - eszköz, mint a fogó, mellyel a gesztenyét szokták kikaparni a parázból.”¹⁰⁷ Ebből következően a nagy feltűnést keltő választási eredményt nem szabad az országos politika szemüvegén keresztül szemlélni, s abban egyfajta nosztalgiát látni a hatvanas évek rendszere iránt, hiszen, mint ezt Szamosújvár esetében általában is megállapíthatjuk, az országgyűlési képviselő-választások is a helyi klikkharok logikájába illeszkedve érthetők csak meg.

Karátsonyi Aladár és Molnár Antal

Lábjegyzetek:

1. Magyar Törvénytar. 1540-1848. évi erdélyi törvények. Fordították és utalásokkal ellátták: Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri: Dr. Márkus Dezső. Bp., 1900. (Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar 1000-1895. Millenniumi emlékladás. Szerk. Dr. Márkus Dezső.) 548-549.
2. 1791. évi XI. erdélyi te. Uo., 505.
3. 1848. évi VII. te. 2-3. §. In: Magyar Törvénytar. 1836-1868. évi törvényezikkek. Bp., 1896. (Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar 1000-1895. Millenniumi emlékkiadás. Szerk. Dr. Márkus Dezső) 231.
4. Kisebb közlemények. Erdély uniója és az örmények. Armenia, 1889. 299-300. Vö. 1848. évi I. erdélyi törvénycikk 1. §. Jn: Magyar Törvénytar. 1540-1848. évi erdélyi törvények, i. m. 668.
5. Magyar Törvénytar. 1540-1848. évi erdélyi törvények, i. m. 668-669.
6. 1848. évi II. erdélyi te. 3. §. In: Magyar Törvénytar. 1540-1848. évi erdélyi törvények. I. m. 668-669.
7. Örmény Szamosújvár - magyar Szamosújvár. írta aldobolyi Nagy Miklós. Különlennyomat a Hitel 1944. februári számából. Kolozsvár. 12-13.
8. 1853-ban a fogarasi egyházmegyétől 540 parókiát csatoltak át 350 ezer hívővel, míg a munkácsitól 94 parókiát 60 ezer hívővel, így kezdetben 634 parókia és 410 ezer hívő alkotta. Az 1906-os sematizmus szerint 491 parókiából és 365 filiából, azaz összesen 856 egyházközségből állt, összesen 514 148 görög katolikus hívővel. Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla. Acum: Cluj-Gherla 1857-1937. Biografii, cu un scurt istoric al ifiintarii episcopiei si capitului catedral din Gherla si 25 reproduceri fotografice de Canonicul Dr. Victor Bojor. Cluj, 1937. 764-1937. 11.
9. Pável Mihály az 1877-es összeírás szerint az egész megyében a legtöbb állami egyenes adót fizette. Szolnok-Doboka megye bizottsága legtöbb adót fizető (virilisi) tagjainak az 1878-dik évre megállapított névjegyzéke. Szolnok-Doboka, 1877. november 11.. II. évf., 45. szám, 180-181. Az 1896-os évre Szabó János püspök több mint ezer koronás adójával több mint kétszer annyi adót fizetett, mint az őt a városi virilisijegyzéken követő Aján Joachim. Szamosújvár virilisci 1896. évben. Szamosújvár. I. évf, 3. szám, 1896. január 12., 3. Az 1904-re készített összeírás pedig Szabó még nagyobb fölényét mutatta: a püspök (kétszeresen számított) adója 3120 korona volt, a második helyezett Aján Lukácsé csak 677. Szamosújvári Közlöny. I. évf., 50. szám, 1903. december 13.. 2.
10. *Bojor, Victor*: i. m. 15.
11. 60000 korona az új román templom részére. Szamosújvári Közlöny II. évf, 9. szám, 1904. február 28., 2. és Az új gör. kath. templom építése. Szamosújvári Közlöny II. évf., 11. szám, 1904. március 13., 3.
12. A Belső-Szolnok megyei román értelmiség tanácskozásán a szamosújvári románság is képviseltette magát, sőt, levezető elnöknek éppen a szamosújvári Andrei Autón esperest választotta meg. Kozárvári. Dézs, 1869. február 16. Kolozsvári Közlöny XIV. évf., 24. szám, 1869. február 25., csütörtök, 102.
13. A reformátusok Szamosújvárt. Szamosújvári Közlöny, I. évf, 16. szám, 1903. április 19., 1.
14. 1781-ben csak 1 zsidó élt a városban, de 1810-ben is csak 10. Az 1855-ös 34 fő 1886-ra bővült 208-ra, 1891-re pedig 227-re, míg 1900-ban 416 főre rúgott a helyi zsidóság lélekszáma, gyerekekkel, nőekkel együtt. Az izraeliták Szamosújvárt. Szamosújvári Közlöny I. évf, 19. szám, 1903. május 9., 4.
15. Az 1903-as virilisijegyzék 3. helyén Eisikovics Jakab, a kilencediken Jacobi Dávid hitközségi elnök szerepelt, míg a 12. helyezett Feldmann B. Jakab volt. Szamosújvár virilisei 1903-ban. Kik fizetnek legtöbb adót Szamosújvárt. Szamosújvári Közlöny I.

- évf, 4. szám, 1903. január 25., 2. Mindhárom név megtalálható az 1903. április 19-i izraelita hitközségi gyűlés résztvevői között. Hitközségi közgyűlés. Szamosújvári Közlöny I. évf, 16. szám, 1903. április 19., 3.
16. *Tóth, Adalbert*: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848-1892. München, 1973. 248., 310. és 312., valamint *Ruszoly József*: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861-1868. Az 1848. évi V. és kolozsvári II. törvények gyakorlati kormányhatósági és hazai helytartótanácsi levéltári források alapján. Bp., 1999. 427.
 17. A genealógia neves művelője ugyan az 1828-as születés mellett érvel (Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája. Összeállította Gudenus János József. Bp., 2000. 108.), ám ez a család által kiadott gyászjelentés alapján tévesnek tűnik. Eszerint ugyanis „nagyemlétségű Gajzágó Salamon, valóságos belső titkos tanácsos, az I. oszt. vaskorona-rend lovagja, főrendiházi tag" 1898. március 9-én délután két órakor életének 69. évében hunyt el. Gyászjelentések. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (a továbbiakban OSZK). Mikrofilmtár. 144. tekeres.
 18. *Szongott Kristóf*: Szamosújvár országgyűlési képviselői a koronázási országgyűlésen. Armenia, 1889. 1-5. A Szongott által 1815-re tett költözésnek ellentmond Gudenus azon adata, hogy Gajzágó Salamon szüleinek házasságára 1818-ban Szamosújváron került sor. Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája, i. m. 105-108.
 19. Levél a szerkesztőhöz. Armenia, 1889, 52-53.
 20. *Szongott Kristóf*: Szamosújvár országgyűlési képviselői i. m. 1-5. és *Dr. Hovhannesian Eghia*: Hazai örmények a nemzet szolgálatában. H. n., 1940. 32-33.
 21. Gróf Szapáry Gyula miniszterelnök felszólóterjesztése Ferenc Józsefnek az új kereskedelmi miniszter személyéről. Budapest, 1892. július 8. Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Hol- und Staatsarchiv. Kabinettsarchiv. Kabinettskanzlei. Geheimakten. Karton 19. Denkschriften und Berichte, etc. 1887-1894. csomó, fi 51-158.
 22. *Szongott Kristóf*: i. m. 5.
 23. Két rögtönzött remek beszéd. Armenia 1889. 207-210.
 24. Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. Magyar Polgár 1870. október 1. szombat, IV. évf., rendkívüli melléklet a 115. számhoz. 597.
 25. Egy városi polgár: Egy város, melynek sok a kidobni való pénze. Magyar Polgár 1870. november 10., csütörtök, IV. évf., 133. szám, 702.
 26. Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája, i. m. 103. és Magyar nemesi almanach. Az 1867-1909-ben magyar nemességre, bárói, grófi és hercegi méltóságra emelt családok. Szerk.: Kempelen Béla. Bp., 1910. 49.
 27. *Vö. Pál Judit*: Az 1848-as forradalom és a szamosújvári örmények. Elhangzott Piliscsabán, 2007. szeptember 27-én, az „Örmény diaszpóra Közép-Európában" című konferencián. Megjelenés alatt.
 28. Armenia 1906.64.
 29. *Szongott Kristóf*: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája 1700-1900. Szamosújvár, 1901. Második kötet. Önálló részletek. 439-140.
 30. A szavazást Simay 198:197-re nyerte meg. *Bodor Gyöngyvér*: Simay Gergely. In: Az 1848-1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk. Pálmány Béla. Bp., 2002. Magyar Országgyűlés, 768-771.
 31. *Dr. Hovhannesian Eghia*: Armenia népe. Múltja, történelme. Irodalma, sajtója, művészete. Az örmény-kérdés. Az örmény kolóniák. A magyarországi örmények. H. n., 1934, 271-272.

32. *Szongoti Kristóf*: Szamosújvár országgyűlési képviselői... i. m. 5-12.; *Bodor Gyöngyvér*: i. m.; *Dr. Hovhannesian Eghia*: i. m. 84-86.; Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája, i. m. 406.
33. Simay Gergely országgyűlési beszéde az erdélyi örmény katolikus egyház ügyében. A képviselőház 1868. december 1-jei ülésén, az Erdély és Magyarország egyesítésének részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslat vitájában. *Armenia*, 1889. 12-15.
34. Levél a szerkesztőhöz. *Armenia* 1889. 52-53.
35. Az 1867-es tisztújítás eredményeként felálló első szabadon megválasztott városvezetés névsorát lásd: Az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitástudata régen és ma című konferencia. Szamosújvár, 1999. november 20-21. Bp., 2000. 53.
36. Szolnok-Doboka. 1878. július 28., 111. évf, 30. szám, 3.
37. Egy örmény. *Magyar Polgár*, 1878. augusztus 9., péntek, XII. évf., 182. szám, 1-2.
38. Vö. pl.: Választások Szamosújvárt. *Erdélyi Híradó*, 1892. január 20., szerda, esti kiadás, V. évf, 15. (1218.) szám, 5.
39. *Molnár Antal*: Szamos-Újvár és az örmények. In: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. Előbb néhai Rudolf trónörökös főherceg császári és királyi fensége kezdeményezésére és közreműködésével, most Gróf Lónyayné, Steffánia belga királyi hercegnő, szász-koburg hercegnő védnöksége alatt. Magyarország hetedik kötete. Bp., 1901. 236-237.
40. A szamosújvári mandátum. A Patika Párt alkonya. A Gróf Karátsonyi család. Irta: *Egy Karátsonyi-párti*. Szamosújvár, 1902. különösen 3-5.
41. Jól példázza ezt az is, hogy a „patika-párt” későbbi vezető személyisége, Placsintár Dávid polgármester és gyógyszerész lánya egy függetlenségi érzelmű kolozsvári ügyvédhez, a szamosújvári Gajzágó-család sarjához ment hozzá. Eljegyzés. *Ellenzék* 1885. január 19., hétfő, V. évf, 14. szám, 3.
42. *Gerő András*: Az elsöprő kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországn. Bp., 1988. 9-29.; *Boros Zsuzsa-Szabó Dániel*: Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944). Bp., 1999. 136-137. (A hivatkozott dualizmuskori rész Szabó munkája.)
43. Választási mozgalmak. *Kolozsvári Közlöny* 1869. január 21., csütörtök, XIV. évf, 9. szám, 38.
44. *Kelet* 1875. június 13., vasárnap, V. évf., 133. szám, 524.
45. *Dr. Hovhannesian Eghia*: i. m. 52-53.
46. *Bányai Elemér*: Az örmény metropolisz. Cikkek, anekdoták. Bp., 2001. 111.
47. Követválasztási mozgalmak. *Magyar Polgár* 1869. február 7., vasárnap, 111. évf. 17. szám, 65.
48. *Kolozsvári Közlöny*, 1869. február 13., szombat, XIV. évf, 19. szám, 81.; *Hírharang*. A „M. Polgár” magán távsürgönye. *Magyar Polgár* 1869. február 14., vasárnap, III. évf, 20. szám, 88.
49. Szamosújvár választópolgárainak meghívása K. Papp Miklóshoz. *Magyar Polgár* 1869. február 17., szerda III. évf, 21. szám, 91.
50. *K. Papp Miklós*: Válasz Szamosújvár baloldali polgáraihoz. *Magyar Polgár* 1869. február 17., szerda. III. évf, 21. szám, 91.
51. *Szongott Kristóf*: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája 1700-1900. Második kötet. Önálló részletek. Szamosújvár, 1901. 342-343.
52. *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. IX. Bp., 1915. 356.
53. *Magyar Polgár* 1869. február 26., péntek. III. évf, 25. szám, 110.

54. Mindez a forrásadottság természetesen a történészi munkát is megnehezíti, de sajnos egyéb adatforrások, így különösen a helyi levéltárak anyagának felhasználására nem volt módom.
55. r. 1.: Választási mozgalmak. Szamosújvár 1869. február 17.; Kolozsvári Közlöny 1869. február 25., csütörtök, XIV. évf., 24. szám, 101-102.
56. Lászlóffy tevékenységére pl.: Képviselőválasztási mozgalmak Szamosújvártt. Magyar Polgár 1870. augusztus 11., csütörtök, IV. évf, 93. szám, 446.
57. A múltkori jobboldali combinálók. Kolozsvári Közlöny 1869. március 11., csütörtök, XIV. évf, 30. szám, 128.
58. Az 1869. március 7-8-i szerdahelyi román értekezéslet. In: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. Szerk.: Kemény G. Gábor. I. 1867-1892. Bp., 1952. 175-181.
59. Kozárvári. Dézs, 1869. február 16. Kolozsvári Közlöny XIV. évf., 24. szám, 1869. február 25., csütörtök, 102.
60. A magyar országgyűlést összehívó kir. leirat. Kolozsvári Közlöny 1869. február 23., kedd, XIV. évf., 23. szám, 95.
61. Magyar Polgár 1869. február 26., péntek, III. évf., 25. szám, 110. és Képviselőválasztási határnapok. Kolozsvári Közlöny, 1869. március 9., kedd, XIV. évf, 29. szám, 124.
62. *Id. gr. Bethlen János: A korteskedés különböző nemei.* Kolozsvári Közlöny 1869. február 13., szombat, XIV. évf, 19. szám, 79.
63. Alkotmányos pártfegyverck Szamosújvártt. Magyar Polgár 1869. március 5., péntek. III. évf, 28. szám, 123.
64. A szamosújvári jobboldali combinálók. Kolozsvári Közlöny 1869. március 11., csütörtök, XIV. évf., 30. szám, 127.
65. Követválasztási mozgalmak. Magyar Polgár 1869. március 3., szerda, III. évf., 27. szám, 117.
66. Magyar Polgár 1869. március 10., szerda, III. évf., 30. szám, 130.
67. Draco. Kolozsvári Közlöny 1869. március 11., csütörtök, XIV. évf, 30. szám, 127-128.
68. Magyar Polgár 1869. március 10., szerda. III. évf., 30. szám, 130.
69. Draco. Kolozsvári Közlöny 1869. március 11., csütörtök, XIV. évf., 30. szám, 127-128.
70. Magyar Polgár 1869. március 12., péntek. III. évf., 31. szám, 135.
71. Egy választó. Szamosújvár 1869. március 20.; Kolozsvári Közlöny 1869. március 25., csütörtök, XIV. évf., 36. szám, 154.
72. Magyar Polgár 1869. március 17., szerda. III. évf., 33. szám, 143.
73. Draco. Kolozsvári Közlöny 1869. március 11., csütörtök, XIV. évf., 30. szám, 128.
74. Egy választó. Szamosújvár 1869. március 20.; Kolozsvári Közlöny 1869. március 25., csütörtök, XIV. évf., 36. szám, 154.
75. Magyar Polgár 1869. március 14., vasárnap. III. évf., 32. szám, 139.
76. Magyar Polgár 1869. március 17., szerda. III. évf., 33. szám, 143.
77. Hírharang. A „M. Polgár” magán távsürgönyei. Magyar Polgár 1869. március 14., vasárnap. III. évf., 32. szám, 139. és Magyar Polgár 1869. március 17., szerda. III. évf., 33. szám, 143.
78. Eredeti távsürgönyök. *Kolozsvári Közlöny* 1869. március 16., kedd, XIV. évf., 32. szám, 137.
79. Egy választó. Szamosújvár 1869. március 20.; *Kolozsvári Közlöny* 1869. március 25., csütörtök, XIV. évf., 36. szám, 154.

80. A törvény megalkotásával kapcsolatos Csengery Antal és Lónyay Menyhért közötti viták legjobb összefoglalása: *Samu Nagy Dániel: Magánélet és közéleti tevékenység: Csengery Antal az 1860-as és az 1870-es években. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Újkori Magyar Történeti Iskola. Bp., 2003. Kézirat. 107—114.*
81. Egy tanúságos nap. Pest, jun, 25. 1870. Magyar Polgár 1870. június 29., szereda, IV. évf., 75. szám, 353. és Országgyűlés. Pesti Napló 1870. június 26., vasárnap, 21. évf., 144. szám. reggeli kiadás, oldalszám nélkül. Részletesebben: Az országházból. Magyar Polgár 1870. június 29., szereda, IV. évf., 75. szám, 354.
82. Újdonságok. Kolozsvári Közlöny 1870. augusztus 6., szombat, XV. évf, 92-dik szám, 398.
83. Hírharang. Magyar Polgár 1870. agustus 5., péntek, IV. évf, 91. szám, 441.
84. Magyar Polgár 1870. agustus 7., vasárnap, IV. évf, 92. szám, 447.
85. Bárány apai nagybátyjai is vezető pozíciókra tettek szert: Bárány Bogdán városi majorsági pénztárnok, Bárány Márton városi képviselő lett, s mindketten a kiterjedt és befolyásos Korbuly-családból választottak maguknak feleséget. Gyászjelentések. OSZK. Mikrofilmtár. 26. tekercs.
86. Képviselőválasztási mozgalmak Szamosújvárott. Magyar Polgár 1870. agustus 11., csütörtök, IV. évf, 93. szám, 446.
87. Uo.
88. *Szongott Kristóf: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája 1700-1900. Második kötet. Önálló részletek. Szamosújvár, 1901. 438.; Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VII. Bp., 1900. 841. A Szinnyei által megadott életrajzi adatok nem teljesen pontosak. Gyászjelentése szerint ugyanis Lászlóffy „1872. február 21-én éjféli tájban a halotti szentségek ájtatos felvétele után, életének 50-dik évében hólyagos hümlőben” halt meg, tehát nem 1825-ben született, hanem 1822-ben. Gyászjelentések. OSZK. Mikrofilmtár, 292. tekercs.*
89. Magyar Polgár 1870. agustus 19., péntek, IV. évf Rendkívüli melléklet a 97. számhoz. 478.
90. *K. Papp Mik/ós: Lászlóffy Antal szamosújvári követjelöltségéről. Magyar Polgár 1870. agustus 20., szereda, IV. évf. 98. szám, 481.*
91. Egy deákpárti: Képviselőválasztási mozgalmak. Pesti Napló 1870. augusztus 14., vasárnap, 189. szám, reggeli kiadás, 2. A cikket minden különösebb kommentár nélkül átvette a kolozsvári Magyar Polgár is: Képviselő választási mozgalmak Szamosújvártt. Magyar Polgár 1870. agustus 20., szereda, IV. évf, 98. szám, 481.
92. Magyar Polgár 1870. september, 9., péntek, IV. évf., 106. szám, 531.
93. r. 1.: Választási mozgalmak. Szamosújvárott, sept. 12kén 1870. Kolozsvári Közlöny 1870. september 17., szombat, XV. évf., 1 10. szám, 476.
94. Magyar Polgár 1870. september 18., vasárnap. IV. évf., 110. szám, 565.
95. Magyar Polgár 1870. september 22., csütörtök, IV. évf. Rendkívüli melléklet a 11 1. számhoz.
96. gi: A szamosújvári képviselőválasztás előtt. Magyar Polgár 1870. september 18., vasárnap, IV. évf, 1 10. szám, 565.
97. Gyászjelentés! Magyar Polgár 1870. september 23., péntek, IV. évf., 112. szám, 576.
98. *K. Papp Miklós: Szamosújvár gyászvitézei. Magyar Polgár 1870. september 23., péntek, IV. évf, 112. szám, 576.*
99. A szamosújvári tragédia. Magyar Polgár 1870. september 29., csütörtök, IV. évf., rendkívüli melléklet a 114. számhoz, 591.
100. *K. Papp Miklós: Szamosújvár gyászvitézei. Magyar Polgár 1870. september 23., péntek. IV. évf., 112. szám, 576.*

101. Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. Magyar Polgár 1870. október 1., szombat, IV. évf., rendkívüli melléklet a 115. számhoz, 597.
102. A szamosujvári tragédia. Magyar Polgár 1870. szeptember 29., csütörtök, IV. évf., rendkívüli melléklet a 114. számhoz, 591.
103. *Dr. Hovhaimesian Eghia*: i. m., 65-66.; Armenia 1906, 34-78. és 97-112.; *Dr. Gopcsa László*: Jakabb Bogdán (1809-1887). Armenia 1887, 405. és *Szász Zoltán*: Az abszolutizmus kora
104. Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. Magyar Polgár 1870. október 1., szombat, IV. évf., rendkívüli melléklet a 115. számhoz, 597.
105. Lászlóffy szavazóit lásd (gyászkeretben!): Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. IV. Magyar Polgár 1870. szeptember 30., péntek, IV. évf, 115.szám, 594.; Bárány és Molnár szavazóira: Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. Magyar Polgár 1870. október 1., szombat, IV. évf, rendkívüli melléklet a 115. számhoz, 597.
106. Egy városi polgár: Egy város, melynek sok a kidobni való pénze. Magyar Polgár 1870. november 10., csütörtök, IV. évf, 133. szám, 702.
107. Morisson pilulák. Kínálgatja Jónás. Magyar Polgár 1870. október 1., szombat, IV. évf, rendkívüli melléklet a 115. számhoz, 597.